

הפּיאות

במשנת ה"בן איש חי"

ליקוט מתוך
ספריו הקדושים

מהדורה שניה, אלול תשפ"ד

ליקוט, סדר והגהה: ינון מרדכי בבילה

058-5050575

דוא"ל: yinonbabila@gmail.com

לקבלת חוברות נוספות, או להקדשת חוברות לע"נ וכד'
בהדפסות הבאות בע"ה, ניתן ליצור קשר בפרטים הנ"ל

השתדלנו להוציא דבר מתוקן תחת ידינו, אבל כבר אמרו: "כשם
שאי אפשר לבר בלא תבן, כך אי אפשר לספר בלי טעויות". ועל
כן בקשתנו שטוחה לפני המעיין בחוברת זו, אם מצא איזו טעות
ח"ו, שיודיענו ובע"ה נתקנה במהדורות הבאות, כמו כן ניתן
לשלוח הערות והארות, ושכמ"ה.

עימוד וכריכה: רונן אלמסי

ronen3005@gmail.com

תוכן העניינים

ה ברכת הרב רודר חי הכהן שליט"א.....

ז הקדמה.....

יא מאמר א.....

המן הלשין בשביל שהיתה עינו צרה בפיאות . מזמן קדמון היתה דרך אבותינו להניח פיאות גדולים . סימן הפיאות חביב יותר מן סימן המילה . מי שאינו נזהר בפיאות קלקל גם סימן המילה . המקלקל סימנים אלו נדבקים בנפשו חיצונים בהילוכה לגן עדן . במה זוכה האשה שאין לה פיאות.

יז מאמר ב.....

כ"ל.

כ מאמר ג.....

מרדכי היה נזהר לגדל פיאות גדולים, גסים ועבים שנראים מרחוק, ועשה כן למרות שהותר לו לגלח פאותיו כדין שר יהודי בין שרים גוים . בקשה מהציבור להזהר בגידול הפיאות, ושלפחות יהיה בהם שיעור הניכר לעיני כל.

כג מאמר ד.....

הסרת הפיאות חמורה יותר מאיסור סקילה . מעשה בענין הפיאות והזקן על דרך המוסר . גילוח הפיאות גורם חילול ה' יותר גדול מאשר אכילת מאכלות אסורות . אין לגלח על ידי מכונה שנראה כאילו גילח בתער . יש להשאיר פיאות לפחות כרוחב אצבע קטנה . התיקון - שכל אדם יוכיח בלשון רכה למי שרואה שמגלח זקנו ופאותיו . המתבייש ולא מוכיח - חוטא לה . כיון שעוון חילול ה' של הגילוח נראה בפנים - מדה כנגד מדה יש ח"ו הסתר פנים. ולהיפך, אם נזהרים בדבר זה שנראה בפנים - זוכים להארת פנים ושפע טובה בעולם . על ידי סימני היהדות גם אדם שיצרו מטהו לרע אינו יוצא מכללות ישראל.

מאמר ה..... **כט**

יש לשמור ולהצניע שערות הנתלשות מן הזקן. בעיני הגוים יהדותם של ישראל תלויה בגידול הפיאות והזקן. הרואה בחבירו תגלחת יוכיחהו בלשון רכה.

מאמר ו..... **ל**

סמיכת הידים על ראש העולה - רמז לשמירת הפיאות והזקן. מדוע ה' עשה בתכונת הפנים שיהיו שני פיאות מעל הזקן. מדוע הזקן סובב על הפה. מעשה בענין הפיאות והזקן על דרך המוסר.

מאמר ז..... **לד**

יש להיזהר לדחות את הפאות אחרי האוזן. רבינו יוסף חיים מעיד על עצמו שמגדל פיאות ודוחה אותם אחרי האוזן.

מאמר ח..... **לו**

בכל רגע שהאדם אינו מגלח את פיאותיו הוא מקיים מצוה. בזכות המצוה הזו יש הגנה לגופו על פי מידת הדין. על ידי קיום 'לא תעשה' של הפיאות מאיר שם 'אל בראשי הזקן.

מאמר ט..... **מב**

הפיאות והמילה - שני עדים הקבועים בגוף האדם.

מאמר י..... **מד**

צריך שיהיו באדם שני סימני יהדות הניכרים.

מאמר יא..... **מו**

על פיאותיו של רבי עקיבה.

מאמר יב..... **מז**

השיעור הפחות ביותר של פיאות הראש.

מאמר יג..... **נ**

צריך לדקדק לגלח שער הראש דוקא בתער. הגילוח בתער אינו עד שיהיה העור חלק אלא יש להשאיר מעט שיער. יש להקפיד לגלח את כל השיער ולא להשאיר אפילו שיערה אחת.

מאמר יד..... **נב**

בקשה לאומרה קודם התספורת.

ברכת הרב דוד חי הכהן שליט"א

ברכות לראש משביר.

הר' יגון בבילה נר"ו הראני את ליקוטיו הנפלאים בענין פאות הראש מתוך דברי גאון עוזנו הרב יוסף חיים זיע"א ועל כל ישראל. מובן מאליו שדבריו דברי אלקים חיים אינם זקוקים להסכמתנו, שאפילו באבק רגליו קשה לנו להגיע.

וזכינו למלאכת שמים של ר' יגון הנז' ש"אסף איש טהור" (במדבר יט ט) הידוע לנו מימי בחרותנו כאשר הסתופף בישיבתנו תכב"ץ, והוא מלא ביראת ד' ומעשי ידיו יעידון יגידון על המלאכה הנפלאה שעסק בה.

בימינו נתרבו צעירים יקרים מגדלים פאות והיה נראה כאילו מעשי נערות יש בזה, ובא המחבר ולימדנו שהם נשענים על אדני קדש, והנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים. על כן חשוב ביותר חיבור זה ללימוד ולקיום.

ולא נצרך אלא לברכה שחפץ ד' בידו יצלח, ויהיו דבריו עושים פירות ופירי פירות. וככל ההבטחה הניתנת למזכי הרבים יהיה ד' עמו ויעל (ע"פ עזרא א ג), הוא וכל אשר לו אכ"ר.

כברכת אוהבו בלב ונפש מברכו בכל מילי דברכה

דוד חי כהן יצ"ו.

הרב דוד חי הכהן שליטי"א

ראש מוסדות אורות התורה וראש ישיבת נתיבות ישראל בני"ם

בסי"ד

דרטג אקאש מעש"ד"ר,

הר' יען דדורה נ"ו הכאנ את זיקוטיו הנפלאים בעינין
כאות הרה"ש אמק דדרי גאון מצע הרד יוסף חיים זצ"ל
וגל פל שטול, חובן מאליו שדדריו דדרי אלקים חייס אינס
צקיקים להסכמתו שמופילו כואק רגשו קשה זע להגיד.
וצכנו להילכת שמים על ר' יען העצב שאסף איש
טהור רצוד לט מיהי בחרותו כאשר הספיק לשיבתו
תכ"ף והוא מלא ביטחון ומהסי ידיו יצדון יציבון
אל המלאכה הנפלאה שזמן דהו. הימים עברו בצלמים
יקרים מצדלים פאות והיה נראה כאלו אחזי נחיות
יש דבה, ודא המחקר נלימדנו כי הם נשחנים על
אוצר קדש והנח להם ליעטאל אום אינע נבאים דנ
נבאים. על כן חשוד גיותי חידור פה ללימוד ולקיום
ולא נצק אלמא לדיעב שחפ"ז ד' דינו וצלת, ויהיו
דדיו משים פירות ופירו פירות וכלל ההקטמה
הנחמה למצב הרדים יהיה ל' אלו ויעל, הוא
וכל אשר לו א"כר כדכפ אזהרו כל"ז מדרג
כלל מילי דכרפ פוג חיפן יצ"ו.

הקדמה

ישמחו השמים ותגל הארץ בהגלות אור יקרות דברי גאון עוזנו ועטרת ראשנו רבינו יוסף חיים בעל ה'בן איש חי' בשבחה הפיאות ומעלתם. בחוברת זו לוקטו למקום אחד דברי רבינו בעניין הפיאות, כפי שמצאה ידינו לעת עתה. הדברים הובאו בשלמותם, כלשונו ממש וללא קיצורים, ובתוספת כותרות ומעט הרחבות והערות. כמו כן הושקע מאמץ רב בהגה יסודית כפי דלותנו. מחמת הרצון שלא לקצר ולדלג הובאו גם דיבורים בשבחה הזקן שהיו בתוך הדברים, אך זאת למודעי, שרבינו כתב על הזקן עוד דברים רבים שלא הובאו כאן.

חוברת זו עוסקת בעיקר בהידור מצות "לא תקיפו פאת ראשכם", אך חובה היא לדעת את גדרי ההלכה המינימלים, ללמוד את הנושא ולפחות לשאול חכם, ולצערנו לפעמים מחסרון ידיעה עלולים לגלח יותר מידי ולעבור על איסור תורה. דין הפיאות מוזכר בשלחן ערוך (יו"ד קפא) אבל בלשון קצרה מאוד, ולכן נביא כאן את דברי ה'חפץ חיים' (ביאור הלכה רנא ד"ה 'אפילו מספר ישראל') המתמקדים בשני עניינים עיקריים: א. איזור השיער בראש שנקרא 'פיאות'; ב. אורך השיערות, וזה תוכן דבריו: ידוע שעל הקפת הראש יש לאו בתורה של "לא תקיפו פאת ראשכם", ויש אומרים שפאת הראש חמורה יותר מפאת הזקן כיון שעובר על הלאו אפילו אם מעביר במספרים כעין תער, דהיינו סמוך לבשרו. איזור השיער שנקרא 'פיאות' מתחיל מהשיער שכנגד המצח ויורד עד למטה מהאוזן במקום שהלחי התחתון נפרד מעצם הגולגולת. כל רוחב השערות שבאיזור זה לא תגע בו יד' (כלשון הבית יוסף) להעבירם מצד שהוא. ובעוונותינו הרבים מצוי שמעבירים את הפיאות עד סמוך לבשר ממש ואין משיירים כלל ויש בזה חשש איסור דאורייתא, ולכל הפחות יש לשייר קצת מן הקצת. עכ"ד ע"ש. נוסיף גם את דברי האר"י ז"ל (שער המצוות קדושים) שקו הפיאות העליון הוא עד מקום שיגביה ראש האוזן למעלה (ויותר מעט למעלה. הגהות בית לחם יהודה

על השו"ע יו"ד קפא ג). ופשוט הוא שאין הכוונה כאן לפסוק הלכה אלא לעורך תשומת לב.

המקורות לספר 'בן איש חי' ערוכים על פי המהדורה החדשה שיצאה לאור לאחרונה (ט' כרכים, תשפ"ב), יחזק ד' את ידי המוציאים לאור שיזכו להאיר את העולם בעוד ספרים של רבינו וימציא לידם את הכתבים שנעלמו וידפיסום יחד עם השאר ברוב פאר והדר.

בראש ובראשונה ברצוני להודות לבורא עולם על חסדיו המרובים שעושה עמי תמיד, ובפרט שזיכני להוצאת חוברת זו, שאין קץ מספר את חסדיו על כל צעד ושעל. יתברך ויתגדל כבוד שמו.

תודה למו"ר הרב דוד חי הכהן שליט"א שהדריך וגידל את קומתי הרוחנית, ובפרט על ההכוונה בהוצאת החוברת ועל התשובות לשאלות שנדפסו בפנים. הקב"ה יזכהו להמשיך להנהיג אותנו מתוך בריאות איתנה ולראות בגאולה השלמה בב"א.

תודה לרב יוסף חיים מזרחי הי"ו מהדיר הסידור "עוד יוסף חי", על הערותיו ועל נוסח 'לשם יחוד' המנוקד. תהי משכורתו שלמה מעם ד'.

תודה לר' רונן אלמסי, שביד אומן עיצב את הכריכה וסידר את העימוד של החוברת, בסבלנות רבה, באכפתיות ובהקפדה מדוקדקת להוציא תורה נאה בכלי נאה. תהי משכורתו שלמה מעם ד'.

תודה לנו"ת שנותנת גב מבית לעשיה בחוץ. הקב"ה יזכה אותה לאורך ימים ושנות חיים מתוך בריאות, שמחה ונחת, ולראות בגאולה השלמה בב"א.

**הפיאות במשנת
ה"בן איש חי"**

מאמר א

בן איש חיל, דרשות לשבת זכור, דרוש ב'

המן הלשין בשביל שהיתה עינו צרה בפיאות.
מוזמן קדמון היתה דרך אבותינו להניח פיאות גדולים.
סימן הפיאות חביב יותר מן סימן המילה.
מי שאינו נזהר בפיאות קלקל גם סימן המילה.
המקלקל סימנים אלו נדבקים בנפשו חיצונים בהילוכה לגן עדן.
במה זוכה האשה שאין לה פיאות.

ונשובה להמאמר אשר פתחנו בו (מגילה טז ע"ב): "לִיהוּדִים הִיְתָה אוֹרְהָ" (אסתר ח טז) – זו תורה, "וְשִׁמְחָה" – זה יום טוב, "וְיִשְׁעוּן" – זו מילה, "וְיִקְרָ" – אלו תפילין, וכן הוא אומר (דברים כה י): "וַיֵּרְאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיךָ וַיֵּרְאוּ מִפָּנֶיךָ", ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש.

וקשה, הוה ליה למימר כסדר עשייתם: תחילה לובשים תפילין בבוקר, ואחר כך עושין המילה כשיזדמן להם, כי זריזין מקדימין למצות ומלין בבוקר תכף אחר תפילה, ואחר כך יעסקו בתורה, ואחר כך יעשו סעודת יום טוב.

ונראה לי בסייעתא דשמיא, דנקיט תורה תחילה כי בה היה עיקר החידוש, שחידשו קבלתה באותו זמן, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת פח ע"א): 'הדור קיבלוה בימי אחשורוש'. וזה עיקר הזכות שהגן עליהם אותו זמן שנעשה להם נס ועשו שמחת יום טוב, ולכן אחר תורה נקיט שמחת יום טוב, שהוא יום טוב שנקבע בעבור הנס שזכו לו בזכות התורה,

אך מאחר (דעכ"ם) [דגוי]^א שעסק בתורה חייב מיתה, צריך לכל יהודי שני עדים שיעידו עליו שהוא יהודי, כדי שיהיה יכול לעסוק בתורה, והעדים הם: האחד הוא אות ברית מילה, והשני הוא אות דתפילין, ולכן אחר שאמר, 'אורה זו תורה, ושמחה זה יום טוב' – שזכינו אליו מכח קבלת התורה, זכר שם העדים המעידים על האדם שהוא יהודי, שאז יכול לעסוק בתורה, והם: האחד 'ששוין' – זו מילה, והשני 'ויקר' – אלו תפילין. ומאחר שהמילה היא קבועה באדם בימים ובלילות, מה שאין כן התפילין שהוא רק ביום, לכך זכר המילה קודם.

אמנם הטיל ווי"ן בכולם, כדי לרבות בכל אחד מהם דבר הדומה ושוה לו, יען כי קיימא לן (מסכת כלה פרק ג, פסחים ה ע"א): כל וא"ו הוא לרבות. לכן הטי"ן ו' ב'שמחה', שהיא שמחת יום טוב של הפורים, שחייב אדם לשמוח בו ביום, ובא לרבות באות ו' שמחה של אחרים, שחייב אדם לשמח אחרים בו ביום, דלכך תיקנו מתנות לאביונים כדי לשמחם, וכן משלוח מנות גם כן הוא בשביל שמחה, שכל אחד ישמח את חברו כשישלח לו מנות.

וגם הטיל ו' ב'ששוין' – זו מילה, לרבות מילה אחרת שהיא ערלת הלב, דכתיב (יחזקאל מד ז): "בְּהִבְיָאֲכֶם בְּנֵי נֶכֶד עֲרְלֵי לֵב וְעֲרְלֵי בֶשֶׂר, לְהִיּוֹת בְּמִקְדָּשִׁי לְחֻלְלֹו" וכו', והיינו שכל אדם נולד בשתי ערלות: האחת ערלת בשר, וזו ערלה חיצונית שבגיד שהיא גלויה לכל. והשנית ערלת לב, היא זוהמת הנפש הקשורה ודבוקה בלב. וכאשר ימולו ערלת הבשר – אז נימול גם כן מערלת הלב, שתתפרד ממנו זוהמת הנפש הקשורה ודבוקה בלב, ולכך צריך שיהיה המוהל ירא שמים. אלא שזו ערלת הלב שהיא פנימית לא נדחית לגמרי בשעת המילה, אלא ישאר רושם שלה דבוק, ולזה הרושם צריך טרחה גדולה ולא ינקה כולו אלא במשך ימיו של אדם בעסק התורה והמצות, דכן הטבע מחייב: בגד שנשפך עליו תבשיל של שומן, הנה לכלוך הרב יוסר ברחיצה ראשונה, אך הרושם הבלוע צריך לו כמה רחיצות עד שיתנקה לגמרי, וכן הענין כאן. ומכל מקום, רוב זוהמת הנפש שהיא ערלת הלב יוסר מעת שנימול מערלת בשר, נמצא בעת המילה נעשה לאדם שתי

א. במקומות שכתב רבינו 'עכ"ם' תיקנתי ל'גוי', שכידוע, מילה זו נשתרבה לספרות הקודש מחמת הצענזור.

מילות: אחת מערלת בשר שהיא גלויה, ואחת מערלת הלב שהיא נסתרת, ולכן הטיל ו' ב'ששון' – זו מילה, לרבות מילה של ערלת הלב שבאה כאחד עם מילת ערלת הבשר.

והטיל ו' ב'יקר' – אלו תפילין, היינו לרבות הפיאות, שהם גם כן אות של היהדות. והתפילין מונח עליהם. ולכן סיים בדברי רבי אליעזר שאמר 'אלו תפילין שבראש', כי תפילין של ראש הוא מונח על הפיאות. דבלאו הכי קשה: מאי רבותיהו דשל ראש, והלא הפרשיות הם שוים, יד וראש ביחד? אך בזאת איכא רבותא בשל ראש, שהוא אות הנצמד יחד עם אות של הפיאות.

ובזה יובן דבר המלשינות של המן באומרו: "וְדַתְיָהֶם שְׁנוֹת מְכַל עִם וְאֵת דְּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עוֹשִׂים" (אסתר ג ח). וקשה, כיון דאמר 'שוונות מכל עם', הרי נודע מזה ד'את דתי המלך אינם עושים? ועוד, מאי מלשינות זו, והלא כל אומה יש לה דת בפני עצמה, וכמה מיני אומות תחת ממשלת אחשוורוש ואינם שוים עמו באמונת הדת?

וכפי האמור מובן היטב, דכונתו לומר: אף על פי שיש לכל אומה דת בפני עצמה, ואינה שווה עם דת המלך, אין זה השינוי ניכר בחוש ה'ראות', כי בסתר כל אחד נוהג ועושה כפי דתו, אבל ישראל שינוי הדת שלהם הוא ניכר בסימנים הנראים בחוש ה'ראות', וכל רואיהם יכירום דהם מובדלים מדת המלך, כי קבוע בגופם סימנים מובהקים של היהדות שהוא המילה והפיאות, והרי ניכר בחוש ה'ראות' כי המלך וכל האומות ערלים ואין להם פיאות. ונמצא המילה והפיאות הם קול קורא וצועק, דהם "עם לְבַדֵּד יִשְׁכֵּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב" (במדבר כג ט), ונמצא 'דתיהם שונות' להדיא, ומובדלים מדתי המלך להדיא.

ונראה דמלשינות זאת עשה המן בשביל שהיתה עינו צרה בפיאות, שהיה דרכם מזמן קדמון להניח פיאות גדולים. ואם היה המן בזמן הזה לא היה מלשין על הפיאות, כיון שרואה רוב ככל אין הפיאות ניכרים בהם.

נמצא הפיאות והמילה, הם שני סימנים מובהקים קבועים בגוף האדם, שמעידין על היהדות של היהודי, שבהם ניכר שהוא יהודי, ולכן נאמר על ישראל (ישעיה סא ט): "וְנִוְדַע בְּגוֹיִם זֶרַעַם וְצִאֲצֵאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים, כֹּל רְאִיֵהֶם יִכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בְּרַךְ ה'", שאם יהודי אחד יעמוד בין

אלף נכרים, הוא ניכר ומסוים שהוא יהודי מחמת הפיאות שלו, כי הוא סימן גלוי.

והנה שתי פעמים פאה עולה מספר קבע, דפיאות אלו שתיים הם קבועים בגוף האדם, וכן המילה גם כן היא בשתיים: אחת בערלת בשר, ואחת בערלת לב, וכשעושיין מילה לערלת בשר נעשה מילה לערלת לב, וכמו שכתבנו לעיל. נמצא המילה גם כן היא שתיים, ומספר מילה עם הכולל פ"ו, ושתי פעמים פ"ו עולה מספר קבע, שגם זו היא קבועה בגוף האדם.

ואמרת, מוכרח להיות שני סימנים ליהדות, אחד מן הלאוין – ואלו הפיאות, שהוא לאו ד"לא תקפו פאת ראשכם" (ויקרא יט כז), ואחד מצד העשין – והיא המילה, שהיא מצות עשה של "ימול בשר ערלתו" (ויקרא יב ג), ולכן סימן המילה שהיא מן העשין הוא מכוסה, כי העשין הם סוד החסדים שהם מכוסים, והפיאות שהם מן הלאוין הם מגולין, כי הלאוין הם סוד הגבורות שהם מגולים, בסוד "טובה תוכחת מגלה מאהבה מסתרת" ב (משלי כז ה).

והמבין יבין, מי שאינו נזהר בפיאות הרי זה קלקל גם סימן המילה, כי יאמר השטן: זה האדם גם סימן המילה אין לו חפץ בו אלא מואס בו, אך מה יעשה, אי אפשר לו להסירו מעליו כאשר הסיר הפיאות, כי הגימול אינו יכול להחזיר ערלתו אליו, ובעת שנימול היה בן שמונה ימים ואביו מלו בעל כרחו, והראיה: הסיר הפיאות מעליו עתה כשהגדיל. ולפי קטרוג זה של השטן, המשחית פיאות שלו יצא קרח מן הפיאות ומן המילה, ועל זה אמר הנביא בדבר ה' (ירמיה ב כא): "ואנכי נטעתיו שרק כלה זרע אמת, ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה". רוצה לומר, איבדתם הסימנים ונהפכתם לי, שנעשייתם סורי הגפן נכריה, דאין הבדל ביניכם ובין הנכרים, תחת אשר היו מכירים אתכם זרע ברך ה'.

ואל יאמר האדם: כיון שאני יהודי באמת, מה לי לחוש אם יכירוני שאני יהודי או לא יכירוני? דע, כי מלבד הגרעון וחסרון שיהיה לאדם בעולם

ב. מכך שנאמר: "טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת" לומדים שסימן הפאות טוב וחביב יותר מן סימן המילה כיון שהוא גלוי. וכן כתב רבינו להדיא במאמר ב', ע"ש.

הזה מדבר זה, הנה גורם עוד נזק לעצמו בפטירתו, כשהולך מעולם הזה לעולם הבא, והוא, כי כל נפש כשחצא מן הגוף בעת הפטירה, אי אפשר שתלך לבדה בלתי התלבשות הגוף, וגם אי אפשר שתתלבש בגוף חומרי, אלא הקדוש ברוך הוא מזמין לה גוף חומר זך, שאינו נראה בחוש הראות לאדם חומרי, וזה הגוף הוא שלם ברמ"ח איברים ושס"ה גידין, ומוכרח שגם הפיאות והמילה נסמנים באותו הגוף שמתלבשת בו הנפש אחר פטירתה מעולם הזה לגן עדן. ונודע כי כל נפש בהלוכה לגן עדן פוגעת תחילה בקליפות וחיצונים שהם חוץ לגן עדן, כמו שכתוב (בראשית ג כד): "וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁכַּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן אֶת הַכְּרָבִים וְאֶת הַלֵּט הַחֲרֹב הַמַּתְהַפֶּכֶת לְשֹׁמֵר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים". וכיון שפוגע האדם בחיצונים אלו, צריך שיהיה לו סימן שיכירו בו שהוא יהודי זרע ברך ה', כדי שיבדלו ממנו ולא יתאחזו בו, וכיון שנראין בו סימנים אלו של פיאות ומילה ניכר שהוא זרע ישראל, וכמו שכתוב (ישעיה סא ט): "כֹּל רְאִיֵּהם יִכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בְּרַךְ ה'". אבל אם בעודו בעולם הזה מקלקל סימנים אלו, אז גם באותו הגוף שלו שהוא חומר זך, אין ניכרים סימנים אלו של פיאות ומילה, ואז לא יהיה ניכר לחיצונים והם נאחזים ונדבקים בו, כי יחשבו שהוא מסטרא דילהון, ואין נזק יותר גדול מזה בעולם.

ובזה יובן בסייעתא דשמיא רמז הכתוב (שמות כא ג): "אִם בָּגַפוּ יְבֵא בָגֶפּוּ יֵצֵא אִם בְּעַל אִשָּׁה הוּא וַיֵּצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ". והוא, דידוע שהאדם בתחילתו יאירו בו מוחין דקטנות, שהם ג' שמות אלהים, וכאשר ביארתי בסייעתא דשמיא בזה בדרשותי על התורה (בן איש חי דרושים פרשת משפטים), והם שלש פעמים פ"ו, וזהו 'בגפו יבא' - רוצה לומר בג' פ"ו, שהם שלשה שמות אלהים שהם שלש פ"ו, יבוא לעולם הזה. 'ובגפו יצא' - רוצה לומר ג' פ"ו יצא מן העולם, והם פאה מימין שמספרה פ"ו, ופאה משמאל שמספרה פ"ו, והמילה שעולה מספרה עם הכולל גימטריא פ"ו, ובשלשה סימנים אלו שהם שלשה פ"ו יצא מן העולם, כי ניכרים בגופו כנזכר לעיל, ואז יהיה ניצול מאחיזת החיצונים.

ואמר עוד: "אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו" - פירוש: אף על פי ששני סימנים אלו לא שייכי באשה, ואם כן במה תהיה האשה ניכרת ביציאתה מעולם הזה שלא יתאחזו בה החיצונים. לכך אמר 'יצאה אשתו עמו' - שאם האיש נזהר בחייו בסימנים אלו, יהיה הרושם של סימנים אלו חופף גם על גוף אשתו ביציאתה מעולם הזה, ובזה תהיה ניכרת לחיצונים

ולא ידבקו בה. וכיוצא בזה ביאר רבינו האר"י ז"ל (שער מאמרי רשב"י דף ב ע"ד) במצות עשה שהזמן גרמא, שהנשים יהיו נשלמים יהיו נשלמים ומאירים בהם מכח האנשים. ולזה אמר 'ויצאה אשתו עמו' - רוצה לומר, באורות הסימנים שהיו עמו תצא בהם גם אשתו מעולם הזה, ובזה תהיה ניכרת ושמורה.

ובזה יובן בסייעתא דשמיא רמז הכתוב (שמות יט ה): 'והייתם לי סגולה', כי מצוות אלו שהם הסימנים המבדילים את ישראל מן העמים, הם דוגמת הסגול, שהפיאות הם שתים, אחת מימין ואחת משמאל, והמילה היא באמצע ביניהם, כמו סגול שהוא נקודה מימין ונקודה משמאל ונקודה באמצע. ולכן אמר (ירמיה ב כא): 'ואנכי נטעתיו שרך כלה זרע אמת' - דאותיות 'אמת' הם א' בראש אלפ"א בית"א, ת' בסוף, מ' באמצע, דוגמת הסגול. ולזה אמר (תהלים צא א): 'ישב בסתר עליון בצל שדי יתלונן' - 'סתר' ראשי תיבות סוף תוך ראש, רמז למצוות הפיאות והמילה, שהם אחת בראש ואחת בסוף ואחת בתוך, ואז 'בצל שדי יתלונן' - שלא יהיה ניזוק מאחיזת החיצונים, וגבר ישראל.

ג. לתועלת הלומד הבאנו את דברי רבינו (בן יהודע חגיגה טז ע"א ד"ה 'כל העובר עבירה בסתר; בן איש חי שנה ב' הקדמה לפרשת נח), וזו לשונו: 'וידוע כי אותיות 'אמת' הם ראש ותוך וסוף אלפא ביתא אם תכניס מנצפ"ך בפנים'. עכ"ל ע"ש. והיינו, כי אותיות אל"ף ב"ת הם עשרים ושתיים אותיות ואין אות שהיא אמצעית, אבל אם נוסף להן את אותיות מנצפ"ך יעלה החשבון לעשרים ושבע אותיות, וכך תהיה אות אחת שהיא אמצעית ולפניה ולאחריה י"ג אותיות, בצירוד כזה: א' ב' ג' ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' כ' ל' מ' נ' ס' ע' פ' צ' ק' ר' ש' ת'.

מאמר ב'

בן איש חיל, דרשות לשבת זכור, דרוש כ"ח

ונשובה למאמר שפתחנו בו (מגילה טז ע"ב): "לְיְהוּדִים הִיְתָה אוֹרְהָ" (אסתר ח טז) – זו תורה, "וְשִׂמְחָה" – זה יום טוב, "וְשִׂשׁוֹן" – זו מילה, "וְיִקְרָא" – אלו תפילין. וכן הוא אומר (דברים כח י'): "וְיִקְרָאוּ כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עֲלֵיךְ וְיִקְרָאוּ מִמֶּךָ", ותניא רבי אליעזר הגדול אומר: אלו תפילין שבראש.

והנה, מה שסמך 'שמחה' זה יום טוב' לאורה זו תורה' הדבר פשוט הוא, מפני כי בזכות התורה זכינו ליום טוב זה. וזה הטעם ששמחת הפורים היא לקטנים יותר מן הגדולים, והם מרבים בשמחה מאד ואין מוחין בהם, מפני כי התורה שהגינה עליהם בימי מרדכי ואסתר היא היתה של תינוקות של בית רבן שהם הבל שאין בו חטא, ומעלתה גדולה עד מאד, והיא המשברת כוחו של עשו יותר מן הכל, לכן הם שמחים בנס זה יותר כי בזכותם היה.

ולכן אמר לו יעקב אבינו ע"ה לְעֵשׂוֹ: "וְאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרִגְלֵי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לְפָנַי וּלְרִגְלֵי הַיְלָדִים, עַד אֲשֶׁר אָבִיא אֶל אֲדֹנָי שְׁעִירָה" (בראשית לג יד). 'מלאכה' היא כוללת כל עבודת הקודש של הגדולים, בתורה ומצוות ומעשים טובים. 'ולרגל הילדים' הם תינוקות של בית רבן, עשה אותם חלוקה בפני עצמה. ואחרון אחרון חביב, שהזכירם באחרונה.

ד. מאמר זה הוא תקציר של המאמר הקודם, וכאן בסמוך, מזכיר רבינו את אותו 'דרוש תרנ"ד' – הדרוש שהובא לעיל במאמר א'. ולמרות שהדברים חוזרים על עצמם הבאנו אותם כאן, מפני ש: א. אין חזרה בלא חידוש; ב. ניתן ללמוד על חשיבות הענין מכך שרבינו חזר עליו שוב ושוב.

על כן, כמה וכמה צריך האדם להתנדב לצורך תלמוד תורה ילדים העניים, שבאמת צריכים הם סיוע גדול בעת ובעונה הזאת, כי בן פורת יוסף נתרבו בבית המדרש וכו'.

והנה, בדרוש תרנ"ד בס"ד אמרתי דיש לדקדק במאמר הנזכר, דהוה ליה למנקט כפי סדר עשייתן, בתחילה לובשין התפילין בבוקר ואחר כך יעשו המילה, כאשר תזדמן להם, ואחר כך יעסקו בתורה, ואחר כך יעשו סעודת יום טוב שהיא השמחה.

ופירשתי בס"ד שם, תחילה סמך יום טוב לתורה, כי בזכות התורה זכינו ליום טוב. אחר כך זכר את העדים שיעידו עליו שהוא יהודי שיוכל אז לעסוק בתורה, והעדים הם: האחד אות ברית מילה, השני אות התפילין, והואיל והמילה היא אות קבוע באדם יומם ולילה, הזכיר קודם התפילין שהוא נוהג ביום בלבד.

אך הטיל ווי"ן בכולם, לרבות בכל אחד דבר אחר השווה לו: וא"ו ב'שמחה' לרבות שמחת אחרים, שצריך האדם ליתן מתנות לאביונים לשמח אחרים ולא הוא לבדו ישמח. וא"ו ד'ששון' – זו מילה – לרבות ערלת הלב, כי כל אדם נולד בשתי ערלות, אחת ערלת הלב שהוא זוהמה הפנימית של נחש, ואחת ערלת בשר שהיא זוהמה חיצונית של נחש, וכאשר ימול החיצונית – נימול ממילא גם הפנימית, לכך צריך שיהיה המוהל ירא שמים. וא"ו ד'יקר' – אלו תפילין – לרבות הפאות, שהם גם כן אות של יהדות, והתפילין מונח עליהם. לכך סיים דברי רבי אליעזר 'אלו תפילין שבראש'. וקשה, מאי רבותא דראש על של יד, זה אות וזה אות? ובזה ניחא, היינו רבותייהו שהם נצמדים יחד על הפאות.

כן המן במלשינות אמר: "ודתיהם שונות מכל עם, ואת דתי המלך אינם עשים" (אסתר ג ח). וקשה, יש כמה אומות שיש להם דת מיוחדת? אך הכוונה, כל אומה הבדלתה בדת היא בתוך ביתם, ואינו ניכר שהם היפך דת המלך, אך בישראל ניכר בדבר קבוע בגופם, וניכר שהם הפך דת המלך, כי המלך ערל ואין לו פאות.

והמן צרה עיניו בראותו פאות שלהם גדולים וטובים, ואם היה רואה פאות של זמן הזה – לא היה מלשין בכך.

וכן תמצא שהם שתי פאות מימין ומשמאל, ושתי פעמים פאה גימטריא קבע. וכן המילה היא שתיים, כמו שכתבנו לעיל, כי מלין ערלת בשור וממילא נימול ערלת לב, ומילה עם הכולל פ"ו, ושתי פעמים פ"ו גימטריא קבע.

נמצא, הפאות והמילה הם שני סימנים קבועים בגוף האדם, שהם מעידים עליו שהוא יהודי. ולזה אמר (ישעיה סא ט) על ישראל: "וְנִדְעַ בְּגוּיִם זֶרַעַם, וְצִאֲצִיאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים, כָּל רְאִיֵּיהֶם יְכִירוּם כִּי הֵם זֶרַע בְּרַךְ ה'". שאם יהודי אחד יעמוד בין מאה נכרים – הוא ניכר ומסויים שהוא יהודי, ולא יתערב מחמת הפאות.

ולכן סימן הפאות הוא חביב יותר, מפני שהוא בגלוי ושל המילה מכוסה, ודבר זה מוכרח להיות כן, כי הפאות הם מן הלאוין שהם גבורות גלויים, והמילה מן העשין שהם חסדים מכוסים, בסוד: "טוֹבָה תִּזְכַּחַת מְגֵלָה מֵאֲהָבָה מְסֻתֶּרֶת" (משלי כז ה).

גם עוד, מי שאינו נזהר בפאות הרי זה מקלקל גם אות המילה, כי יאמרו: זה אינו מאמין באות של המילה, ובעל כרחו בעודו תינוק מלו אביו, ומה בידו לעשות?! והראיה: אות הפאות מואס בו ואין לו, מפני שהוא מסוד בידו. נמצא, מי שאין לו פאות יצא קרח מכאן ומכאן.

ומלבד גרעון זה בעולם הזה, עוד יזיק לו בעולם הבא, כי כל מצוותיו הולכים ומקדמים לפניו, ורק מצות המילה והפאות יהיו דבוקים בו, מפני כי בעולם הזה היו קבועים בגופו, ולכן יהיו דבוקים בנשמתו כשתלך מן עולם הזה. וכל אדם ביציאתו עולם הזה פוגע בחיצונים וקליפות, כמו שכתוב (בראשית ג כד): "וְאֵת לְהֵט הַחֲרֵב הַמִּתְהַפֶּכֶת לְשֹׁמֵר אֶת דְּרָךְ עֵץ הַחַיִּים". ומאחר שפוגעת נפשו בחיצונים, צריך שיהיה לו סימן שהוא יהודי זרע ברך ה', כדי שלא יתאחזו בו. ואם יקלקל באלו הסימנים בחייו, אז נפרדים ממנו אחר מיתה, ואם כן לא יכירוהו ונאחזים בו, מה שאין כן הנזהר יהיו דבוקים בו שתי המצוות ויכירו בו שהוא זרע ברך ה'.

ובזה פירשתי שם בס"ד: "אם בגפו יבא בגפו יצא, אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו" (שמות כא ג). ולזה אמר (שמות יט ה): "וְהֵייתֶם לִי סֶגְלָה" וכו'.

מאמר ג

בן איש חיל, דרשות לשבת זכור, דרוש ג'

מרדכי היה נזהר לגדל פיאות גדולים, גסים ועבים שנראים מרחוק, ועשה כן למרות שהותר לו לגלח פאותיו כדן שר יהודי בין שרים גוים. בקשה מהציבור להזהר בגידול הפיאות, ושלפחות יהיה בהם שיעור הניכר לעיני כל.

"איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני" (אסתר ב ה), ואמרו בגמרא (מגילה יב ע"ב): "קרי ליה יהודי – אלמא מן יהודה אתי, וקרי ליה ימיני – אלמא מן בנימין קאתי". ותירץ בתלמודא, אמו מיהודה ואביו מבנימין נמצא כפול בשבטים, שהיה שני שבטי יה.

ותירצו עוד בגמרא: 'מרדכי מוכתר בנימוסו היה'. והקשו התוספות: מה ענין תשובה זו להך קושיא, ופירשו בדוחק, דרוצה לומר היה לו שמות נאים. עיין שם^ה. אך הגאון מה"ר יונתן ז"ל ב'יערות דבש' (חלק ב דרוש ב)

ה. וכן כתב רש"י ז"ל חזו לשונו: "בשמות נאין, נימוס – שם בלשון יון". ולתועלת הלומד העתקנו את התוספות כפי שמובא בגליון הש"ס, חזו לשונו: "בעין יעקב איתא תוספות: יש ספרים דגרסי "איש יהודי היה בשושן הבירה וגו' אמר רב נחמן מוכתר בנימוסו היה", פירוש, שמות נאים והגונים, כדדריש שכולם על שמו נקראים. ויש ספרים דגרסי "קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני, יהודי – אלמא מיהודה קאתי, ימיני – אלמא מבנימין קאתי, אמר רב נחמן מרדכי מוכתר בנימוסו היה", ולא נהירא, דמה ענין זה לזה, ומיהו יש ליישבו מוכתר בנימוסו – מוכתר בשמות נאים ובמעשים נאים ובטכסיסי מלכות, ולכך קוראו על שם

כתב: כי במדרש (אסתר רבה ו ב) דרשו: 'יהודי' רוצה לומר 'יחודי', בחילוף ה' באות ה'. והיינו כי מרדכי היה מפרסם יחודו יתברך. וענין 'מוכתר בנימוס' הוא על דרך מה שאמרו בגמרא (גיטין מג ע"ב): המוכר עבדו לנכרי בזמן שעשה לו נימוסו. ואמרינן: מאי נימוסו – נשקא. ופירש רש"י: חותם שקושר בעבדו לאות שהוא שלוי. וכן היה מרדכי לובש לעיני העמים והשרים ציצית ותפילין, שהוא אות וחותם מאת ה' לנו שאנחנו עבדיו.

ולי הפעוט נראה לומר קרוב לזה, מה שאמר 'מוכתר בנימוס' היינו שהיה לו פיאות גדולים, כי הפיאות הם סימנים ועדים על היהדות, וזה עדיף טפי מאם נאמר שהיה לובש ציצית ותפילין בהילוכו ושיבתו בין העמים תמיד, דלפי דברינו לפיאות קרי להו 'נימוס' כי הם נימוס היהדות, והוא היה מתעטר ומתפאר בהם, שהיה מניח פיאות עבים וגדולים שנראין מרחוק, הן בימים הן בלילות, שהם קבועים בגופו תמיד, שאינם כציצית ותפילין שמסיר אותם מעליו בלילה.

והיינו רבותיה דמרדכי, אף על פי שהיה קרוב למלכות ויושב בשער המלך עם שרי המלך, ומותר לו מן הדין להדמות להם, וכמו שכתוב בשולחן ערוך (יורה דעה סימן קע"ח סעיף א בהגה), והשרים אין להם פיאות, עם כל זה הוא היה גזהר מאד לגדל פיאות גסים ועבים, להראות שהוא נבדל מהם, ואפילו אם יושב בין מאה שרים ניכר שהוא איש יהודי מחמת הפיאות שלו.

והשתא בזה מובן כוונת התלמוד שתירץ 'מוכתר בנימוסו היה', כלומר, אף על פי שבאמת הוא 'איש ימינ' קרי ליה 'איש יהודי', מפני שמוכתר בנימוסו שהם הפיאות, שהיה מתעטר בהם לעשותם גסים ועבים שנראים מרחוק.

ולזה אמר המן: "וְכֹל זֶה אֵינְנוּ שׁוֹה לִי בְּכֹל עֵת אֲשֶׁר אָנִי רֹאֶה אֶת מְרַדְּכִי הַיְהוּדִי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמְּלָךְ" (אסתר ה יג). וקשה: תיבת 'יהודי' לשון יתר. ובזה ניחא, שהיה המן מצטמק ורע לו בראותו את מרדכי 'מוכתר בנימוסו',

יהודה שהיה חשוב מכל השבטים ויצאו ממנו מלכים".

ו. לתועלת הלומד העתקנו כאן את לשון הגמרא: "תנו רבנן, לוח עליו מן הגוי כיון שעשה לו גוי נמוסו יצא לחירות, מאי נמוסו? אמר רב הונא בר יהודה נשקי". רש"י ד"ה נשקי: "חותם וסימן עבדות שתולין לעבדים בצואריהם".

שהיה לו פיאות גסים ועבים, אשר במ ניכר מרחוק שהוא איש יהודי.

ראו כמה חביבין הם הפיאות, שהם עדים וסימנים של היהדות, אשר מרדכי הצדיק עם היותו שר גדול ויושב בשער המלך עם כל שרי המלכות אשר אין להם פיאות כלל, הוא היה מתכוין להיות לו פיאות עבים וגסים להתפאר בהם.

ומעשה בשר גדול של ישמעאלים, שכבש את ארץ הקדושה שהיתה ביד הערלים, ועשה מלחמה עם פלשתים הערלים, גזר אומר שאם יפגשו בערל בדרך שישחטו אותו. והיו הערלים מתחפשים ללבוש בגדי ישמעאלים, וגזר שכל הרואה אנשים בדרך יפגשו אותו, ויראו אם הוא ערל שוחטים אותו ולוקחים ממונו. פעם אחת היה מהלך במדבר עם חילו, ופגע בסיעה אחת של פלשתים הערלים אנשים ונשים, שהיו בורחים ממקום למקום, והיה ביניהם יהודי אחד, וכשראו את השר הולך ובא לפנייהם אחזתם רעדה, והיהודי נשטט מתוכם, וירץ ויבא לפני השר, ותפס הפיאות שלו בשתי ידיו, והיה קורא בקול גדול דברים אלו בלשון ערבי: 'שוף יא סידי, אנא יהודי, והאדולה שהודי'. [לאמר: ראה אדוני, אני יהודי, והללו עדי]. ויצחק השר, כי ערבו לו דברים אלו שדיבר במ על המשקל, ויגזור לתלות לו בפאות שלו שני נזמי זהב אשר לקחו מן השלל, ויען היהודי ויאמר: אדוני, העדים שלי הם גיבורים חזקים ובריאים, אשר המה יכולין לשאת גם שני צמידים של זהב. ויצו לתלות בפאות שלו גם שני צמידים גדולים של זהב שלקחו מן השלל. הלא תראו כי יפה כיון אותו היהודי לקרוא את הפאות שלו בשם 'עדים', אשר הם מעידים עליו שהוא איש יהודי, וגם הם עשו את שלהם, ומלבד שהצילוהו מן המות, עוד עטרו אותו בנזמים וצמידים של זהב, שהוציאו גם אליו חלק מן השלל.

על כן כמה וכמה צריכין אתם להזהר בשני עדים נאמנים אלו העומדים אחד מימין ואחד משמאל, המעטרים אתכם בעטרה של היהדות, ואין אני מעמיס עליכם לעשות לכם פיאות עבים וארוכים כמו מנהג אחינו האשכנזים הי"ו, ורק אבקש שיהיה בהם שיעור הניכר לעיני הכל, ולא יהיו כעשבים קטנים העומדים על פתח הקרקע אשר רק רישומן ניכר, דאלו פסולין הם לעדות, כדון קטן שפסול להעיד, כי רק הגדולים נאמנין להעיד בגודלן. וכבר דיברתי בזה פעמים רבות, ואשרי המדבר על אוזן שומעת, ואשריהם ישראל שמעו ונזהרו, ותבא עליהם ברכה.

מאמר ד

בן איש חי'ל, דרשות לשבת כלה חלב ב', דרוש ל"ד, שנת תרנ"ט^ז

הסרת הפיאות חמורה יותר מאיסור סקילה.
מעשה בענין הפיאות והזקן על דרך המוסר.
גילוח הפיאות גורם חילול ה' יותר גדול מאשר אכילת מאכלות אסורות.
אין לגלח על ידי מכונה שנראה כאילו גילח בתער.
יש להשאיר פיאות לפחות כרוחב אצבע קטנה.
התיקון – שכל אדם יוכיח בלשון רכה למי שרואה שמגלח זקנו ופאותיו.
המתבייש ולא מוכיח – חוטא לה'.
כיון שעון חילול ה' של הגילוח נראה בפנים – מדה כנגד מדה יש
ח"ו הסתר פנים. ולהיפך, אם נוהרים בדבר זה שנראה בפנים – זוכים
להארת פנים ושפע טובה בעולם.
על ידי סימני היהדות גם אדם שיערו מטהו לרע אינו יוצא מכללות ישראל.

ונשובה לבאר בס"ד עוד הכתוב שפתחנו בו: "איש על דגלו באתת לבית
אבתם יחנו בני ישראל, מנגד סביב לאהל מועד יחנו" (במדבר ב ב).
הנה נודע, שיש איסור לאו והוא חמור וקשה יותר מאיסור סקילה, מטעם שזה
הוא אות היהדות, ואם האדם יעבור עליו, הרי זה מסלק אות היהדות ממנו,
ולכך הוא קשה וגרוע יותר מאיסור סקילה.

ז. מובא בקונטרס מאורות חיים שבסוף ספר מים חיים, ערך פיאות הראש והזקן.

ונודע מעשה^ח של שר יהודי מבית רושילד אשר שכר יהודי אצלו לשרת על שלחנו ימים ולילות, עד משך שבע שנים, ונתן לו שכרו בתורת מוקדם, ופרע חובותיו בזה. והיה היהודי ההוא דרכו לגלח הפאות והזקן, ויהי ביום הראשון אשר עמד לפניו לשרתו, שאל השר ליהודי: למה תגלח זקנך שצמח מאליו בידי שמים? ויאמר: ראוי לגלחו, מפני שלא היה בגופו בעת שגולד, אלא נתחדש בגופו אחר זמן, על כן דומה ליבלת שנתחדשה בבשר הגוף, שראוי לחתכה ולהשליכה, כי אינה נחשבת בכלל הגוף, ואם היה גידול הזקן מרוצה לפני הבורא, היה בורא את האדם שיהיה שלם בזקן מבטן אמו, ולכך טוב שיגלחהו, כדי שתהיה גויית האדם כאשר עשאה הבורא בבטן האם.

ויאמר השר: קראו לי את (המגלח) [הרופא שיניים] שיבא לפני עתה עם כלי אומנות שלו. ויבא לפניו, ויאמר: תוציא הכלי שאתה עוקר בו השיניים, ותעקור כל השיניים של היהודי. ויבהל היהודי, ויאמר: למה תעשה כה לעבדיך? ויאמר: כמשפט אשר חרצת, כי אמרת: הזקן חשוב כיבלת שראוי לחתכה ולהשליכה, מפני שלא נעשה לאדם מעת היותו בבטן אמו כשאר איברי הגוף, אלא בא אחר זמן, על כן ככה ראוי לעשות לשיניים גם כן, לעוקרם ולהשליכם, מפני שלא היו לאדם מן הבטן. ויאמר היהודי: הנה אנכי נתחרטתי על הדבר הזה, ולא אשחית את הזקן עוד, והנני מתקן הדבר להיות זקן חדש במקום זקן הנשחת, אך אתה כשתעקור השיניים לא תוכל לתקן העוות, כי לא יצמחו אחרים תחתם. ויאמר השר: כמה שנים יש לך שהיית מגלח בהם הזקן? ויאמר: עשרים שנה. ויאמר השר: אם לא תשחית מכאן ולהבא, לא יתוקן עוון השחתות שעשית בעשרים שנה, לכן אשחית שיניך כדי לסבול צער עד עשרים שנה, ואחר כך תבא אצלי ואני חייב להחזיר לך שיניך. ויעשו לו כאשר גזר השר, ולא השאיר לו אפילו שן אחד.

אחר כך העמיד היהודי לפניו, ויאמר לו: אתה יהודי או נוצרי? ויאמר: יהודי אני. אמר לו: אם כן, היכן הפיאות המעידים על היהדות, שאתה גלחתם? ויאמר: אין אני צריך לעדות הפיאות, כי יש לי עד גדול מהם שמעיד שאני יהודי, והיא המילה שבבשר. ויאמר השר: כן דברת, המילה היא סימן מובהק ליהדות יותר מן הפיאות, אך קראו לי חייט וכליו עמו,

ח. מעשה זה מובא גם להלן במאמר ו'.

ויבא החייט, ויאמר לו: תוציא המספרים ותחתוך בגדיו של זה לחצאין, הבגד והכתונת והמכנסים, באופן שלא יהיה גופו מכוסה אלא מראשו עד מקום עֲרֹתוֹ, ומן עֲרֹתוֹ ולמטה יהיה גלוי, ככה ילך בבית ובחוץ. ויאמר היהודי: למה תעשה כן? ויאמר: מאחר כי אתה סומך על עדות המילה, צריך שתהיה עומדת בגלוי, כדי שתהיה גלויה, דאין מניחין העדים בתוך תיבה סגורה ומעידין. ויאמר היהודי: אני אסמוך מעתה על עדות הפיאות שהם גלויים. ויאמר: אין הכי נמי, אך הפיאות לא תוכל לגדלם ביום זה, וצריך להמתין כמה ימים עד שייצמח, ולכן עתה תלך כך לפרסם עדות המילה, עד שיבוא הזקן ויעיד. ובעל כרחו הוכרח לכך, עד כאן.

והנה ידוע כי הפיאות הם אות היהדות, ואם יוסרו ממנו הפיאות נמצא זה איבד אות היהדות. ולכן מקדמת דנא, אם יש האדם ימיר דתו חס ושלום, אז תיכף ומיד יביאו הגלח להסיר ממנו הפיאות, ובזה הסימן הוא יוצא מכלל היהודים ונעשה נכרי כמותם^ט, כידוע.

ולכן תמצא, כי אותו שר הישמעאלים^י שהיה רודף את הנוצרים ונלחם עמם בתחומין של ארץ ישראל, והם אנשי הדרוז, שגזר אומר על החיל שלו: כל נוצרי אשר יפגעו בו, יחתכו הגיד והביצים שלו לגמרי בחרב. ויום אחד הוא הולך במדבר ארץ ישראל, והנה לקראתו סיעה אחת של ערלים, והיה יהודי אחד הולך עמם. מה עשה היהודי? רץ מאליו ובא לפני השר, והוא אוחז בפיאות שלו, יד אחת בפאה זו ויד אחת בפאה זו, ויאמר לו בלשון ערבי: "שוף" יא סידי, אנא יהודי, והאדולה שהודי" [=תראה האדון, אני יהודי, ואלה עידי]. וינצל. ואותם הערלים עשה בהם כפי גזירתו.

וכן תמצא לעיני הגויים, אם איש ישראל אוכל מאכלות אסורות עם הגויים, לא יהיה בזה חילול השם בעיניהם כאותו המגלח הפיאות שלו, מפני כי כולם יודעים שהפיאות הן הן סימני היהדות בישראל.

ט. וכן כתב רבי נתן מברסלב (ליקוטי הלכות הל' גילוח ג ב): "ועל כן עיקר דת ישראל ועיקר היהדות תלוי בזקן ופאות, ובהם ניכר היהודי כי הוא מזרע ברוך ה' מזרע ישראל. ומי שרוח אחרת עמו ח"ו ורוצה לכפור ח"ו באלהי ישראל, תחילת הכפירה הוא שמשליך ח"ו מעליו הזקן והפיאות" וכו', ע"ש.

י. מעשה זה מובא גם לעיל מאמר ג' בשינוי קצת.

ואם האדם יעביר שערות ראשו עם הפיאות ביחד בזאת המאכינ"ה [המכונה] הדקה (נאעמה), לא ישאר שערות כלל, ונראה למראה עינים כאילו גילחם בתער (מו"ס), ודא עקא כי ודאי צריך שישאיר פיאות רוחב אצבע קטנה^א. וגם בענין הזקן יש עושין בתער (מו"ס), וזהו איסור חמור. ויש עושין במאכינ"ה הדקה, ולמראה עינים נראה כמו שעשה בתער ממש.

והנה, יש עושה איסור להנאתו או לכבודו, וכאן מה הנאה יש לאדם מזה הגילוח?! ומה כבוד יש לו מזה?! הנה הקב"ה בראו זכר - צריך שיהיה בו תמיד כל הסימנים שעשה השם יתברך בזכר, ולמה בוחר לדמות עצמו לנקבה?! הנה, כל יום זה המגלח מברך בשם ומלכות "שלא עשני אשה", ואיך הוא משתדל להיות כדמות אשה שאין לה זקן?!

ואם תאמר, זה המגלח הוא בלאו הכי אינו מברך ברכות השחר, לא זו ולא אחרת, ואין הכי נמי, הוא אוהב ובוחר ורוצה להיות בדמות אשה! אין זה כלום, וכי אם גילח הזקן נעשה כדמות אשה, דהלא שער השפה הוא מניחו, אם כן זה יצא קרח מכאן ומכאן, דאינו לא כדמות איש - דהא מגלח זקנו, ואינו כדמות אשה - דהא יש לו שער השפה.

ואם תאמר, אין הכי נמי, נעשה בריה אמצעית כמו אנדרוגינוס שאינו לא איש ולא אשה! הנה נא, מה הנאה יש לו בזה השינוי, שהוא משתנה מן האיש ומן האשה?!

אם בשביל יופיו, שנראה יפה, הנה אין אנחנו רואין אותו יפה בכך, אלא מאוס הוא. והראיה, שיש כמה בני אדם שאין הולכים בדרך ישרה, והם קרקפתא דלא מנח תפילין, ואין בידם לא תורה ולא תפילה, ועם כל זה אין משחיתים זקנם, ורק מיישרין אותו, ומשאירים בשערות הזקן שיעור הניכר ונראה למרחוק שיש עליו שם 'זקן'. ועוד הא קא חזינן אפילו הגויים אין מגלחים זקנם לגמרי, וכל מי שהוא נכבד מגדל זקנו שיעור חשוב ואין משחיתים אותו. שמע מינה, השחתת הזקן היא גרעון וגנאי גם אצל הגויים, ולמה לא תהיה כהנת כפונדקית?!

ואם נאריך לדבר בענין זה עוד דברים - יש מה לדבר כהנה וכהנה עשר ידות, אך מה תועלת אם אין אוזן שומעת. והנה בודאי כל הקהל הנמצאים פה יש להם אוזן שומעת למקטון ועד גדול. ברם, דא עקא כי אלו המתנהגים כמנהג הרע הזה של גילוח הפיאות והזקן אינם נמצאים לעת עתה פה. ואם כן, למי יהיו הדברים האלה נאמרים? אם להגזירים ונשמרים אין בהם צורך כלל.

ואם כן, עתה יש פתחון פה לכל אדם לומר, כיון שאתה יודע כך - למה תדבר פה בענין זה, מאחר דליכא תועלת? על זאת אשיב: הנה עתה מצאתי תיקון ותועלת לענין זה בזה האופן, והוא, אם יהיה כל אחד ואחד מן הקהל העומדים פה יסכים בדעתו ויקבל על עצמו, שאם יראה אדם מגלח זקנו ומעביר הפיאות מעליו יהיה מוכיחו בלשון רכה, אף על פי שאינו מכירו. הנה בדרך זה ודאי יהיה תועלת, יען כי זה האיש הנוהג כמנהג הרע הזה, אפילו אם יהיה עז פנים, עם כל זה אם יראה זה מוכיחו וזה מוכיחו, באופן ששומע תוכחת מכמה בני אדם בזה אחר זה, הם ודאי יבוש מעצמו ויעזוב דרכו הרע ולא יזיד לעשות. ועל ידי כן, במשך הימים יתוקן זה הענין היטב ויתבטל המנהג הזה הרע לגמרי מהעיר הזאת, ותוסר חרפה זו מעל ישראל.

אך לפי טבען של בני אדם ימצא על הרוב בני אדם שיבושו להוכיח לאחרים, ואפילו לבני אדם פחותים (היה), בודאי בושה זו היא טעות בידם, ועליהם וכיוצא בהם נאמר בנבואת ירמיה הנביא ע"ה (ירמיה ג כד-כה): "והבשת אכלה את יגיע אבותינו מנעורינו וגו'... נשכבה בבשתנו ותכסנו כלמתנו כי לה' אלהינו חטאנו אנחנו ואבותינו מנעורינו ועד היום הזה" וגו'. והכוונה, הנביא מתרעם וקורא תגר על אנשים צדיקים שלא היו מוכיחים לעושי רשע, מחמת הבושה, ואומר: כי זו הבושה 'אכלה את יגיע אבותינו מנעורינו', כי היא היתה סיבה שיבואו פורעניות וצרות לעולם לכלות הטובה, ולא הועילה צדקת הצדיקים לדחות את הפורענות.

ואמר טענה נצחת כנגד זה: אם 'נשכבה בבשתנו' זאת, שלא נהיה מוכיחין זה את זה, היתכן ש'כלימתנו' זה מזה 'תכסנו' מן מידת הדין? יען כי בבשתנו וכלמתנו זאת שאנחנו בושין זה מזה, הנה לה' אלהינו חטאנו בכך, כי אלו בני אדם שאנחנו בושין מהם ולא נוכיח אותם הם חוטאין לה. ונמצא, אם אין אנחנו מתקנאין לכבודו יתברך להוכיחם, אנחנו חוטאין להקב"ה, ומה תשובה ימצא האדם לזה?

והא ודאי כל אחד יבין מדעתו כי ראוי להיות קנאי לכבודו יתברך, ולא תעמוד לפניו בושות בשר ודם. והרי כל אדם לומד בכל יום בשחרית: 'יהודה בן תימא אומר, הוי עז כנמד, וקל כנשר, ורץ כצבי, וגיבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים' (אבות ה כ).

על כן, בדרך זה אפשר שיתוקן המנהג הרע הזה, אם יהיה כל אחד קנאי לכבוד השם יתברך, להוכיח כל אדם שרואה הולך כמנהג [הרע הזה]. כי בזה התוכחת לא צריך עדים וראיה, דעל זה נאמר (ישעיה ג ט): "הפרת פניהם ענתה בם וְחִטָּאתָם כְּסֹדֶם הִגִּידוּ לֹא כִחְדוּ אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי גָמְלוּ לָהֶם רָעָה". והיינו, יש עוון שאדם מוכיח בו את חברו, שאינו צריך להביא לו עדים וראיה, כי פניו המה עדיו, וזהו 'הכרת פניהם ענתה בם' – איה הזקן?! ואיה הפיאות?! ואם כן, אלו 'חטאתם' ברורה כחטאת 'סדום', 'לא כיחדו' – שאינם יכולים להכחישו.

ואמר 'אוי לנפשם כי גמלו להם רעה' – פירושו: מידותיו יתברך הם מידה כנגד מידה, מאחר כי עוון חילול השם הוא גלוי ועומד ונראה בפנים שלהם, לכן מידה כנגד מידה גם הם יהיו בהסתר פנים מלמעלה, שלא יאירו בהם ספירות אורות המכונים בשם 'פנים' כמו שכתוב (דברים לא יז): 'וְהִסְתַּרְתִּי פְנֵי מַהֵם'.

ולכך נאמר (ישעיה נט ב): "כִּי אִם עֲוֹנֹתֵיכֶם הִיוּ מִבְּדָלִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם וְחִטָּאוֹתֵיכֶם הִסְתִּירוּ פָּנִים מִכֶּם", מדה כנגד מדה. ומכלל לאו אתה שומע הן, שאם יהיו נזהרים בדבר זה שהוא גלוי ועומד בפנים – אז זוכין להארת הפנים, ויהיה שפע טובה בעולם.

ולזה אמר 'איש על דגלו באותות לבית אבותם יחנו בני ישראל', כלומר, באותות של בית אבותם – שהמה אותות היהדות שנחלנו מאבותינו הקדושים – צריך שיחנו בהם תמיד בני ישראל, ואז אפילו אדם שהוא 'מנגד' – ש'מטהו' יצרו לעשות רע, עם כל זה אינו יוצא מכללות ישראל, אלא 'סביב לאוהל מועד יחנו' כולם, טובים ורעים ביחד, כמו שכתוב (עמוס ט ו): "וְאֶגְדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יִסְדָּה".

מאמר ה'

בן איש חיל, דרשות לשבת תשובה, חלק א', דרוש ד'

**יש לשמור ולהצניע שערות הנתלשות מן הזקן.
בעיני הגוים יהדותם של ישראל תלויה בגידול הפיאות והזקן.
הרואה בחבירו תגלחת יוכיחהו בלשון רכה.**

ואם גם על חבילות מכשולים אלו לא נדבר עתה מה שראוי לדבר^{יב}, הנה נשימה נגדנו עוון אחר שראוי לבכות עליו יותר, מפני שהוא עוון חדש שנתחדש בשנים הללו, וגם מצוי לרוב, והוא גילוח הפאות וגילוח הזקן, שצדעת עוון זה פרחו מחדש בעיר הלזו, ומקדמת דנא אם נתלש לאדם שיער אחד מזקנו הוא שומרו ומצניעו, ועתה מגלח הזקן כולו ומשליך לאשפה. ובעוון זה נעשה חילול השם מאד בפני הגוים, כי אצל הגוים היהדות של ישראל תלויה בקיום הפאות והזקן^{יג}, ואיסור זה ניכר וקבוע בגוף האדם, ואיך יקום קמי מאריה בתפילות יום הכיפורים, ובפרט בנעילה. ואם כל אדם הרואה בחבירו תגלחת בפאות ותגלחת הזקן יוכיחהו בלשון רכה^{יד}, ודאי יבוש ויפרוש מכאן ולהבא, ובזה יש תקוה שיתבער הרע מקרב ישראל ותוסר חרפה זו מעליהם בפני הנכרים, והשם יתברך יצליח את המזהיר, ועליו תבוא ברכת טוב.

יב. לפני פסקה זו כתב רבינו להוכיח את הציבור על כמה מיני איסורים.

יג. וכן כתב רבינו במאמר ד' לעיל: 'זכן תמצא לעיני הגוים, אם איש ישראל אוכל מאכלות אסורות עם הגוים, לא יהיה בזה חילול השם בעיניהם כאותו המגלח הפיאות שלו, מפני כי כולם יודעים שהפיאות הן הן סימני היהדות בישראל, ע"ש.

יד. ראה במאמר ד' שהאריך רבינו בענין הצורך להוכיח את מי שאינו מגדל זקנו ופיאותיו.

מאמר ו

בן איש חיל, דרשות לשבת זכור, סוף דרוש א'

סמיכת הידים על ראש העולה – רמז לשמירת הפיאות והזקן.
מדוע ה' עשה בתכונת הפנים שיהיו שני פיאות מעל הזקן.
מדוע הזקן סובב על הפה.
מעשה בענין הפיאות והזקן על דרך המוסר.

ונשובה אל הכתוב אשר פתחנו בו: "וְסִמְךָ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו" (ויקרא א ד). ותחילה נבין מה ידמוז ענין זה של סמיכות ידים על ראש העולה, דנודע דכל הקרבנות ניתנו כדי ללמוד מהם מוסר דעת וכשרון, ומהו הענין אשר נלמוד מסמיכות ידים על ראש העולה.

ונראה לי בסייעתא דשמיא, דמצינו בצורת הפנים של האדם, עשה השם יתברך בתכונת הפנים שיהיו שתי פיאות עומדות למעלה מן הזקן, אחת מכאן ואחת מכאן, גם מצינו שעשה את הזקן סובב על הפה. וצריך להבין, מה הלימוד שיש לנו ללמוד להשכיל בזה הציור שעשה בפנים.

ואקדים מעשה^{טו} אחד על דרך המוסר, והוא: שר אחד גדול שכר יהודי אצלו לשרת על שלחנו ימים ולילות, עד משך שבע שנים, ונתן לו שכרו בתורת מוקדם, ופרע חובותיו בזה. והיה היהודי הוא דרכו לגלח הפיאות והזקן, ויהי ביום הראשון אשר עמד לפניו לשרתו, שאל השר ליהודי: למה תגלח זקנך שצמח מאליו בידי שמים? ויאמר: ראוי לגלחו, מפני שלא היה בגופו בעת שנולד, אלא נתחדש בגופו אחר זמן, על כן דומה

טו. מעשה זה מובא גם לעיל במאמר ד'.

ליבלת שנתחדשה בבשר הגוף, שראוי לחתכה ולהשליכה, כי אינה נחשבת בכלל הגוף, ואם היה גידול הזקן מרוצה לפני הבורא, היה בורא את האדם שיהיה שלם בזקן מבטן אמו, ולכך טוב שיגלחחו, כדי שתהיה גויית האדם כאשר עשאה הבורא בבטן האם.

ויאמר השר: קראו לי את (המגלה) [הרופא שיניים] שיבא לפני עתה עם כלי אומנות שלו. ויבא לפניו, ויאמר: תוציא הכלי שאתה עוקר בו השיניים, ותעקור כל השיניים של היהודי. ויבהל היהודי, ויאמר: למה תעשה כה לעבדיך? ויאמר: כמשפט אשר חרצת, כי אמרת: הזקן חשוב כיבלת שראוי לחתכה ולהשליכה, מפני שלא נעשה לאדם מעת היותו בבטן אמו כשאר איברי הגוף, אלא בא אחר זמן, על כן ככה ראוי לעשות לשיניים גם כן - לעוקרם ולהשליכם, מפני שלא היו לאדם מן הבטן. ויאמר היהודי: הנה אנכי נתחרטתי על הדבר הזה, ולא אשחית את הזקן עוד, והנני מתקן הדבר להיות זקן חדש במקום זקן הנשחת, אך אתה כשתעקור השיניים לא תוכל לתקן העיוות, כי לא יצמחו אחרים תחתם. ויאמר השר: כמה שנים יש לך שהיית מגלה בהם הזקן? ויאמר: עשרים שנה. ויאמר השר: אם לא תשחית מכאן ולהבא, לא יתוקן עוון השחתות שעשית בעשרים שנה, לכן אשחית שיניך כדי לסבול צער עד עשרים שנה, ואחר כך תבא אצלי ואני חייב להחזיר לך שיניך. ויעשו לו כאשר גזר השר, ולא השאיר לו אפילו שן אחד.

אחר כך העמיד היהודי לפניו, ויאמר לו: אתה יהודי או נוצרי? ויאמר: יהודי אני. אמר לו: אם כן, היכן הפיאות המעידים על היהדות, שאתה גלחתם? ויאמר: אין אני צריך לעדות הפיאות, כי יש לי עד גדול מהם שמעיד שאני יהודי, והיא המילה שבבשר. ויאמר השר: כן דברת, המילה היא סימן מובהק ליהדות יותר מן הפיאות, אך קראו לי חייט וכליו עמו, ויבא החייט, ויאמר לו: תוציא המספרים ותחתוך בגדיו של זה לחצאין, הבגד והכתונת והמכנסים, באופן שלא יהיה גופו מכוסה אלא מראשו עד מקום ערוותו, ומן ערוותו ולמטה יהיה גלוי, ככה ילך בבית ובחוץ. ויאמר היהודי: למה תעשה כן? ויאמר: מאחר כי אתה סומך על עדות המילה, צריך שתהיה עומדת בגלוי, כדי שתהיה גלויה, דאין מניחין העדים בתוך תיבה סגורה ומעידין. ויאמר היהודי: אני אסמוך מעתה על עדות הפיאות שהם גלויים. ויאמר: אין הכי נמי, אך הפיאות לא תוכל לגדלם ביום זה, וצריך להמתין כמה ימים עד שיעצמה, ולכן עתה תלך כך לפרסם עדות המילה, עד שיבוא הזקן ויעיד. ובעל כרחו הוכרח לך, עד כאן.

ובזה פירשתי דקדוק אחד בפסוק: "ויקח חנון את עבדי דוד ויגלה את חצי זקנם ויכרת את מדויהם בחצי עד שתותיהם וישלחם" (שמואל ב' י ד). וקשה, בשלמא גילוח הזקן יש להם בו חרפה מעת גילוח עד שיצמח, ולכן מה דביני וביני יהיה להם חרפה, אך חיתוך הבגדים מה תועיל החיתוך לחרפם, הלא אחר שיצאו מלפניו יכולים להחליף הבגדים ואין כאן חרפה? וכפי המעשה הנזכר מובן טעמו, כי הוא גילח חצי זקנם, והיינו דהתחיל מן הפיאות והחצי נשאר, אם כן אמר להם: זה עד אחד, וכדי להשלים שני עדים צריך להיות עמו עד אחר, היא המילה, ולכן טען: צריך שתהיה בגלוי, לכך כרת מדויהם בחצי כדי שיהיה העד גלוי.

והנה ידוע, הזקן מורה על התורה, כי זקן נוטריקון זה קנה חכמה^{טז} (קידושין לב ע"ב, ורש"י ד"ה 'אין זקן'), והיא התורה שנקראת 'חכמה' - כח מ"ה י"ז. (ועכ"ם) [וגוי] שעסק בתורה חייב מיתה (סנהדרין נט ע"א). ולכן ניתנו הפאות בפנים למעלה מן הזקן, כדי שיעידו על זה האדם שהוא יהודי, וראוי לעסוק בתורה הרמוזה בזקן. נמצא הזקן רומז לתורה, והפיאות הם המעידים שזה האדם הוא יהודי, וראוי הוא לעסוק בתורה שהיא רמוזה בזקן.

טז. וכתב רבינו ב'בן יהוידע' וזו לשונו: אין זקן אלא חכמה. פירש רש"י לשון נוטריקון דבר הכתוב, זקן - זה קנה. וקשה, היכא רמיזא 'חכמה', כי בנטריקון ליכא אלא 'זה קנה? ונראה לומר בסיעתא דשמיא, דאמרו בגמרא (ברכות נו ע"ב): 'הרואה קנה בחלום יצפה לחכמה, דכתיב (משלי ד ה): 'קנה חֲכָמָה קִנְהוּ בִינְהוּ', ופרשתי בסיעתא דשמיא הטעם, כי התורה שהיא החכמה נקראת 'לקח טוב', דכתיב (משלי ד ב) 'לקח טוב נתתי לכם', ומספר 'לקח טוב' עולה 'קנה'. ועוד פירשתי כי התורה ניתנה מימין, דכתיב (דברים לג ב): 'מימינו אֵשׁ דָּת לְמוֹ', והימין הוא חסד שהוא שם 'אל', דכתיב (תהלים נב ג): 'חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם', ולכן כתיב (משלי לא כו): 'תֹּדֶת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָה', ונחלקה התורה לחמשה ספרים כנגד חמשה חסדים שהם ה' פעמים 'אל' שעולה מספרם 'קנה', ולכן הרואה קנה בחלום יצפה לחכמתה של תורה, ועל כן כיון דדריש הנטריקון 'זה קנה' נרמז בזה 'החכמה', ולכך אמר 'אין זקן אלא שקנה חכמה'. אי נמי, 'זה' דדריש בנטריקון הנזכר במלואה, כזה: ז"ן ה"א, עולה מספר חכמה.

יז. שאלתי את מו"ר הרב דוד חי הכהן שליט"א מה הרמז שחכמה זה כח מ"ה. והשיב, שזה בא ללמד שהחכמה האמורה ב"זה קנה חכמה" היא התורה ולא חכמה אחרת, כי רק התורה היא כח מה, דהיינו הכח - השורש, והמהות של ההווה.

והא דהניח הבורא להיות הזקן סביב הפה, מפני כי היצר הרע חפץ הוא בתגלחת הזקן, כדי להראות שזה המגלח אין לו חלק בתורה, וזה דבר קשה לאדם, לכך קבע הזקן סביב לפה, ששם השיניים דאי אפשר להעבירם, ואז מחמת השיניים יבין האדם טענת ההבל של היצר הרע, ולא יוכל להחטיאו בתגלחת הזקן משום אותה טענה, דאם כן יאמרו לו תעקור שיניך.

ולפי זה, מתכונת הפנים - שהעמיד שני העדים למעלה מן הזקן להיות שני עדים, והניח הזקן שרומז לתורה סביב הפה - כדי שהאדם יקח מוסר מן השיניים שבפה ולא ישחיתוהו, ולזה אמר (משלי כג א): "כִּי תֵשֵׁב לְלַחֹם אֶת מוֹשֵׁל" - זה יצר הרע, "בֵּין תִּבְיִן אֶת אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ" - רוצה לומר, מה שנעשה בצורת פנים שלך, על פי האמור.

נמצא נעשה בפנים של האדם פיאות זקן, שניהם לצורך התורה שנקראת 'מים'. ואותיות עולה מְלֵאָה בוא"ו, לפי סדר תשר"ק יהיו ראש אותיות 'עולה' אותיות פ"ז מ"ו, והיינו פ"ז ראשי תיבות פיאות זקן, ו'מו' רוצה לומר 'מים', כמו שכתב 'התורה והמצוה' (שמות ב י) בשם פיילון היהודי, שהמים בלשון מצרי קורין אותן 'מו'.

והנה היד, עד הזרוע יש בה ט"ז פרקים, ושתי ידיים הם ל"ב פרקים, ולכן סומך ידו על ראש העולה - כי ראש העולה רומז לאותיות פ"ז מ"ו, ושתי ידיים שהם ל"ב פרקים רומזים ללב של האדם.

והכוונה בזה לרמז, שיהיה האדם משים לב תמיד על פ"ז מ"ו - שרמוזים בראש העולה - לשמור אותם, כי באלה תהיה היהדות חלוטה לאדם, כי אלו הם כללות היהדות, וכאשר ביארנו בפסוק 'בין תבין את אשר לפניך'.

נמצא בסמיכה של ידיים על ראש העולה, ילמוד האדם מוסר השכל לצורך היהדות שראוי להיות לכל איש ישראל.

מאמר ז

בניהו, פירוש על התיקונים, חלק ב' דף פד ע"ב

יש להיזהר לדחות את הפאות אחרי האוזן.

רבינו יוסף חיים מעיד על עצמו שמגדל פיאות ודוחה אותם אחרי האוזן.

ובגין דא צריך לבערא שיערא מעל [ס"א "מגו"] אודנין, דלא יהון סתימין תרעין דשמיעה דצלוחא. ובאדרא זוטא איתמר בזה הלשון: מכאן אוקימנא מאן דבעי דירכין מלכא אודניה לקבליה יסלסל ברישיה דמלכא ויפנה שערי מעל אודנוי וישמע ליה מלכא בכל מה דבעי ע"כ. והנה כונת המאמר כאן ובאדרא זוטא מ"ש: צריך לבערא שיערי, ומ"ש ויפנה שערי מעל אודנוי, היינו קאי על אורות העליונים אשר אליהם רומזים השערות ונקראים גם כן בשם שערות, והעברתם מעל אודנוי דמלכא למעלה תהיה על ידי כונות ויחודים שעושה האדם למטה שהם שייכים לענין זה וגם על ידי תורה ומצות השייכים לענין זה, אבל אין הכונה שיעביר האדם השערות מעל אוזן שלו בגופו ובזה יזכה שתהיה נשמעת תפלתו למעלה. מיהו עם כל זה יש מדקדקים שאם יש להם שערות על האוזן שלהם או בתוך האוזן שמעבירים אותם במספרים, וכונתם בזה לעשות פועל דמיוני, על דרך שאמרו בלולב, ועל דרך שאמרו בודוי בהכאה על החזה. ואנא דאמרי בהאי טעמא דפועל דמיוני, לא דמי הא דהעברת שער מעל האוזן להא דלולב וודוי, ששם בפועל דמיוני עושה ומקיים מצוה של נטילת לולב ואמירת ודוי, אך כאן בעת שמעביר השער במספרים לא עביד מצוה, שאינו עושה שום כונה ויחוד באותו רגע, ורק מעביר שער דוקא על ידי המגלח.

אמנם אני אומר טוב ונכון וישר למי שיש לו שערות על האוזן או בתוך האוזן להעבירם, ולאן משום שתהיה תפלתו מתקבלת דנקיט כאן,

אלא מטעם אחר (דליתיה) [דאיתיה] לקמן (בדף קכד ע"א) וז"ל: ושערין אחרנין דבר נש צריך לבערא ליה תחות אודנין בגין דלא יתקריבו ביה מארי דדינין לגבי תרעין דשמעין בהון צלותין. ויש נסחא אחרת: ושערא דאיהו תחות אודנין צריך לבערא, דאתקרי מארי דדינא לגבי תרעין דשמעין בהון צלותין ע"ש. והנה שם ודאי מדבר באדם התחתון שצריך להעביר שער מן האוזן. ומ"ש תחות אודנא, הכונה על מה שהוא תוך נקב האוזן שהוא מקום התחתון באוזן, וגם קאי על שערות הצומחין על האליה של האוזן שהיא תחת האוזן. והנה שם לקמן מפורש הטעם משום להעביר כוחות הדינין ממקום זה, והוא קרוב לטעם שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות (פרשת קדושים) למה באיש צריך לגלח ולהעביר שערות הראש משא"כ באשה שלא תגלח, אלא רק הזהיר שלא לגלותם. וכיוצא בזה איתא לקמן (דף קכד הנ"ל) שאמר: ואתתא, בגין דאיהי מסטרא דשמאלא לא צריך לאתגליא בה שערא דלא ישתמודעון בה מארי דדינא ע"ש. י"ח ודע דחזרנו על כל הנשים ולא מצינו שיזדמן להיות לאשה שערות באוזן שלה, והיינו מפני שהיא מסטרא דשמאלא ודינא קשיא אין ראוי שיתגלו בה שערות במקום הזה, אך הראש דדרכו להיות מכוסה וכבר היא מוזהרת שלא לגלותו לית לן בה, אבל באנשים אנחנו רואין יש הרבה שיש להם שערות בתוך האוזן וגם על האוזן מסביב וגם על האליה של האוזן, ויש גם כן הרבה שאין להם שום שער בתוך האוזן ולא על האוזן כלל, ובודאי אותם שדרכם להיות להם שערות באוזן צריך שיעבירו אותם לפחות פעם אחת בחודש ואין בזה חשש משום לא ילבש גבר דלאו להתנאות עבדי.

ודע דאם יש לנו ללמוד מלשון התיקונים כאן דאמר: צריך לאעברא שערא מעל אודנין דלא יהון סתימין תרעין וכו' וגם מלשון אדרא זוטא הנז"ל שיהיה האדם התחתון נזהר להעביר השער מעל אוזנו ממש, אין הכונה על השער שצומח באוזן אלא קאי על שערות הפאות שלא יהיו נסרכין ותלויין על פתח האוזן אלא ידחה אותם לצד אחר או יקוץ מאורך

יח. עיין מ"ש רבינו ז"ל בספרו 'בן יהודע' (ברכות סא ע"א ד"ה 'מלמד שקלעה'; יומא מז ע"א ד"ה 'לא ראו קורות ביתי'), דראוי של יהיה שער האשה סתור אלא קלוע תמיד, כי קליעת השיער מורה על עקידת הדינין שלא יתפשטו וכו' ולכן האשה עושה פועל דמיוני בקליעת שיערה לעקוד הדינין וכו', עיש"ב.

שלהם. וכן אני נזהר בזה תמיד, לדחותם אחרי האוזן. מיהו נסחה השנית דגריס כאן בתיקונים ובגין כך צריך לבערא שיערא מגו אודנין, משמע דמדבר שערות תוך האוזן והם הצומחין באוזן עצמו, ואפשר גמי לפרש על שערות הפאות דקאמר שלא יכנס סוף השערות תוך האוזן. ואיך שיהיה צריך האדם ליזהר לדחות שערות הפאות אחר האוזן ולא יהיו סורחין ונמשכין על האוזן כלל.

מאמר ח

עוד יוסף חי דרשות פרשת קדושים

**בכל רגע שהאדם אינו מגלח את פיאותיו הוא מקיים מצוה.
בזכות המצוה הזו יש הגנה לגופו על פי מידת הדין.
על ידי קיום 'לא תעשה' של הפיאות מאיר שם 'אל' בראשי הזקן.**

"לא תקפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת זקנך" (ויקרא יט כז). נ"ל בס"ד סמיכות שתי מצוות אלו ביחד, והוא, בהקדים מה שאמרו בגמרא דשבת (מט ע"א): אמר רב: מאי דכתיב "כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בְּכַסְף" (תהלים סח יד), למה נמשלו ישראל ליונה? מה יונה כנפיה מגינות עליה, אף ישראל מצוות מגינות עליהם. וכתבו התוספות ז"ל (שם): אמרו במדרש: כל העופות – כשהם יגיעים הן נחים על גבי הסלע, ויונה נחה באחת ופורחת באחת כשהיא יגיעה. וצריך להבין פרטי המשל הזה של היונה שנחה באחת ופורחת באחת, איך יתיישבו על ענין ישראל שנמשלו ליונה בדבר זה. ונ"ל בס"ד, כי האדם הוא מורכב מגוף ונפש וביום יגע בתורה בשני חלקיו אלו שהם חלק הנפשיי וחלק הגוף, אבל בלילה בעת שינה הגוף נח ובטל, אבל הנפש אינה נחה אלא היא מעופפת לעלות למעלה לעסוק בתורה בישיבות הצדיקים. וכנודע ממעשה של רבינו האר"י ז"ל (פרי עץ חיים שער ק"ש שעל המטה פרק א) שהיה ישן ביום שבת והיו שפתיו דובבות, ושאלו אותו על זה ואמר, דבעת שינה תעלה נשמתו למעלה בישיבות הצדיקים ותקבל מהם דברי תורה וכו'. נמצא יש בצדיקים דבר כדמיון היונה – שביגיעתה נחה בכנף אחת ומעופפת בכנף האחת, וכן הצדיקים – כשיגיעים ביום ונחים על מטתם בלילה בעת שינה, הם נחים באחת שהוא חלק הגופניי שהוא ישן, ומעופפים באחת הוא חלק הנפשיי, כי הנשמה מעופפת והולכת משיבה לשיבה בישיבות הצדיקים למעלה,

וככתוב (תהלים פד ח): "יִלְכוּ מִחֵיל אֶל חֵיל יִרְאֶה אֶל אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן". ועל זה נאמר (שיר השירים ה ב): "אֲנִי יִשְׁנָה וְלִבִּי עָר". כלומר, 'אני ישנה' הוא חלק הגופני, 'ולבי ער' הוא חלק הנפשי שנקרא לב, מפני שהוא שוכן בתוך הגוף והוא המשפיע לכל אברים שבגוף כמו הלב.

ובזה יובן בס"ד: "מי יתן לי אבר כיונה, אעופה ואשכנה" (תהלים נה ז). כלומר, 'אבר כיונה' שהיא נחה באבר זה ומעופפת באבר אחר, כן אני בלילה 'אעופה ואשכונה'. כלומר, אעופה בחלק הנפשי ואשכונה על המטה בחלק הגופני.

ובאופן אחר פרשתי הדמיון הזה של כנפי היונה בענין ישראל, והוא, כי ידוע (שער מאמרי רשב"י ג ע"א) דמצוות עשה הם בחינת חסדים, ולכן יתייחסו לימין, ומצוות לא תעשה בחינת גבורות, ויתייחסו לשמאל. גם ידוע (עיין חינוך מצות תקמו-תקמו), קיום מצוות לא תעשה הם מתקיימים בכל רגע, ואין להם ביטול כלל, כי כל רגע שאינו עושה בו עבירה הנה הוא מקיים מצות 'סוד מדע', אבל מצות עשה אינה אלא אם תבוא המצוה ליד האדם ויקיימנה.

ובזה יובן בס"ד טעם נכון ונפלא למה שכתב רבינו ז"ל בשער מאמרי רשב"י (דף ג ע"א) שהאדם בעשותו המצוות גורם שני זווגים: האחד הוא זווג חכמה ובינה שהם סוד י"ה, והשני זווג תפארת ומלכות שהם סוד ו"ה שבשם הוי"ה. האמנם, זווג חכמה ובינה נעשה על ידי קיום מצוות לא תעשה, וזווג תפארת ומלכות נעשה על ידי קיום האדם מצוות עשה. ואל זה רמזו רז"ל באמרום (זהר ח"ג רכב ע"ב): "שמי" עם י"ה – שס"ה, "זכרי" עם ו"ה – רמ"ח. הורו בזה, דמצוות לא תעשה שהם שס"ה תלויים בשתי אותיות י"ה שהם חכמה ובינה, אבל מצוות עשה שהם רמ"ח תלויים בשתי אותיות ו"ה שהם תפארת ומלכות. עד כאן דבריו ז"ל, עיין שם. וצריך להבין, למה זווג חכמה ובינה נעשה בקיום מצוות לא תעשה וזווג תפארת ומלכות נעשה בקיום עשה. ולפי האמור מובן שפיר, דידוע (עץ חיים שער כא פרק א) שזווג חכמה ובינה לא פסיק כלל, אבל זווג תפארת ומלכות הוא לעתים ידועים.

והשתא מובן בס"ד הטעם, כי קיום מצוות לא תעשה הוא נעשה בכל רגע ולא פסיק כלל, כי כל רגע שאינו עושה בו עבירה הרי הוא מקיים מצוות לא תעשה. ולכן, בעבור קיום מצוות לא תעשה נעשה זווג חכמה

ובינה שהם י"ה דלא פסיק כלל. אבל קיום מצוות עשה דפסיק, דאינו מקיים מצוות עשה אלא כשתבא לידו וכשיבא זמן שלה, לכן לא נעשה בעבורם אלא רק זוג תפארת ומלכות שהם ו"ה, שהוא לעתים ידועים. ולכן שם הו"ה נראה לפעמים שלם באותיות ו"ה ולפעמים התעלמו ו"ה, כדכתיב (שמות יז טז): "כִּי יָד עַל כַּס יְהוָה". ובזה יובן מה שאמרו רז"ל (עירובין יח ע"ב): דיו לעולם שישתמש בחצי השם. ודו"ק.

ובזה מובן בס"ד שפיר המשל של כנפי יונה בגמשל שהוא ענין ישראל, והוא, דהיונה בכנפיה נחה באחת ומעופפת באחת, כן ישראל יש להם מצוות לא תעשה שהם מתייחסים לכנף שמאל כי הם גבורות, ויש להם מצוות עשה שמתייחסים לכנף ימין שהם חסדים, וכנף זה לפעמים נחים בו, שאין מזדמנת העשה לידם או אינו עת שלה. אבל בכנף השמאלי שהוא כנגד מצוות לא תעשה הם מעופפים בו, דהיינו מקיימים אותו בכל עת, ולזה אמרו: מה יונה כנפיה מגינות עליה בכל עת, אפילו בעת יגיעתה היא נחה באחת ומעופפת באחת, כן ישראל מצוות מגינות עליהם בכהאי גוונא, דאפילו לא נזדמן להם מצוות עשה שהם בכנף ימין, יש להם הגנה תמידית מן מצוות לא תעשה שהם בכנף שמאל.

נמצא, קיום הלאוין הוא תמיד, כי בכל רגע מקיים "סוד מרע" (תהלים לד טו), אבל קיום "ועשה טוב" שהוא מצוות עשה, הוא אינו תמיד אלא לכשיבא לידו ולכשיגיע העת הראוי לעשות בו. ולכן, הגנה מצד הלאוין היא תמידית, אבל הגנה מצד העשין אינה תמידית. ועל כן קבע הקב"ה בגוף האדם מצוה אחת מן מצוות לא תעשה, שהאדם מקיים אותה בתמידות, והיינו שציוהו במצוות הפיאות "לא תקפו פאת ראשכם", וכל עת שהפיאות קבועים בו ואינו מגלחם הרי זה מקיים מצוות לאו זה, שאינו עובר עליו. וקיום זה הוא תמיד, ובזה הלאו יהיה הגנה על גוף האדם. ויש מצוה אחת מן מצוות עשה נעשית בגוף האדם, אך זו נתקיימה בפועל בשעה אחת בעת שנימול, ואחר כך אינו מקיימה בפועל, כי כיון שנימול נגמרה המצוה ומה יוכל לעשות עוד. מה שאין כן מצוות הפיאות כל רגע שאינו מגלח הפיאות שלו הגנה הוא מקיים מצוות "לא תקפו פאת ראשכם".

וידוע מה שכתבו המפרשים ז"ל דעיקר השכר שהוא מצד הדין מגיע לאדם מן הלאוין, כי במצוות עשה יש טענה של "מי הקדימני ואשלם" (איוב מא ג), לכן השכר הוא בתורת חסד, אבל הלאוין שהם 'סוד מרע' זה תלוי

בבחירה של האדם, דאמרו רז"ל (נדה טז ע"ב): צדיק ורשע לא קאמרו קודשא בריך הוא, כשגוזר על הוולד חכם או טיפש וכיוצא. ולכן נקבעה מצוה אחת מן הלאוין בגוף האדם שהם הפאות להגין עליו, כי זו ההגנה שלה מן הדין וגם היא תמידית, וכאמור.

והנה, הפיאות הם שותים: אחת מימין ואחת משמאל, הרי קבוע באדם 'לא' מצד זה ו'לא' מצד זה. ותחת אלו ה'לאוין' של הפיאות הקבועים באדם יש שני ראשים של הזקן מכאן ומכאן, וידוע (שער הכוונות מג ע"ד) כי בשני ראשים של הזקן מאיר שם 'אל', שהוא סוד שם 'אל' של פסוק (שמות לד ו): "אל רחום וחנון". ולמעלה משני ראשים אלו של הזקן יש שתי פיאות, שהם שתי לא תעשה, 'לא' מכאן ו'לא' מכאן, והיינו לרמוז כי על ידי קיום 'לא תעשה' בפאה זו ו'לא תעשה' בפאה זו, יאיר לנו שם 'אל' בראש הזקן, שהוא שם 'אל' בראש זה ושם 'אל' בראש זה. ואותיות 'אל' ואותיות 'לא' שוין.

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב (תהלים קטו א): "לא לנו ה' לא לנו, כי לשמך תן כבוד". כלומר, 'לא' יש לנו מצד זה ו'לא' יש לנו מצד זה להגין עלינו, כי לשמך – הוא שם י"ה הקבוע, שהוא שלם תמיד, והוא לבדו נקרא 'שם' בפני עצמו, והלאוין הם בו, 'תן כבוד' לגאל אותנו בעבורו.

ובזה יובן בס"ד: "נשא לבבנו אל כפים, אל אל בשמים" (איכה ג מא). כלומר, 'נשא לבבנו' זו כוונת הלב. 'אל כפים' היא המעשה שתתייחס לכפים – שנעשה המצוות בכוונת הלב, ויבא לנו הארה והגנה מן 'אל אל' שמאירין 'בשמים'.

ובזה יובן בס"ד: "ואבואה אל מזבח אלהים, אל אל שמחת גילי, ואודך בכבוד אלהים אלהי" (תהלים מג ד). פירוש, 'מזבח אלהים' זו התורה, שיהיה בה כפרה על עוונותי כמו כפרה שתהיה בקרבנות, דכתיב (ויקרא ז לז): "זאת התורה לעלה" וכו'. גם 'אל אל' – הם שני שמות שם 'אל' המאירים בראשי הזקן – הם 'שמחת גילי', שיגיע לי הארה מהם. 'ואודך בכבוד' – כו נר, כלומר שם הוי"ה שהוא כ"ו שיש בו הארה של נ"ד, שהוא מספר הוי"ה אה"ה, הוי"ה אדנ"י, הוי"ה אלהים, שעולים נ"ד.

ולפי האמור יש לומר טעם נכון שנקבעו הפאות למעלה מראשי הזקן, והם סמוכים זה על גבי זה. להורות, אם אתה שומר מצוות אלו של הפיאות

שהם 'לא' מכאן ו'לא' מכאן, יאיר לך שם 'אל' המאיר בראשי הזקן, שהוא שם 'אל' מכאן ושם 'אל' מכאן.

וזה שאמר "לא תקפו פאת ראשכם", ועל ידי כן "לא תשחית [את] פאת זקנך". כלומר, לא תשחית את ההארות המגיעים לך מן פאת זקנך, כי כשם שאין אתה מקיף פאת הראש, שהם 'לא' מכאן ו'לא' מכאן, יאירו בך פאות הזקן שהם שם 'אל' מכאן ושם 'אל' מכאן.

מאמר ט

מלאך הברית פרשת יתרו

הפיאות והמילה – שני עדים הקבועים בגוף האדם.

"וְשִׁמְרֶתֶם אֶת בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים" (שמות יט ה). יובן בס"ד על דרך מה שאמרו בגמרא דסנהדרין (דף טל ע"א): אמר ליה מין מלכא לרבי תנחום: תא ליהוי כולן לעמא חד. אמר ליה: לחיי, אנן דמהלינן לא מצינן להיווי כוותיכו, אתון מהליתו והוו כוותן. אמר ליה: מימר שפיר קאמרת, מיהו כל דזכין למלכא לשדויהו לביבר. שדויה לביבר ולא אכלוה, אמר ליה ההוא צדוקי: הא דלא אכלוה משום דלא כפין הוא, שדויה לדידיה ואכלוהו. עיין שם. נמצא, מכח המילה אז מוכרח שנהיה אנחנו עיקר והגוים טפלים לנו, כי הם אפשר להיות כמונו ואנחנו לא אפשר להיות כמותם. וזה שאמר 'שמרתם את ברית' – הוא ברית מילה, שתמולו, ואז בזה 'והייתם לי סגולה מכל העמים', כי אי אפשר אז להמיר אמונתנו. ודו"ק.

גם אפשר לרמוז באומרו לשון 'סגולה', והוא, כי האדם הישראלי יש לו שתי מצוות המעידים עליו שהוא יהודי והמבדילים אותו מן הגוים, שהם דבקים בגופו ממש, והם מצוות שתי הפאות מימין ומשמאל ומצוות המילה שבבשרו אות ברית קודש, ושתי מצוות אלו הם: אחת ממצוות הלאוין ואחת ממצוות העשין^ט, ולכל דבר צריך עדות בשנים, ולכן הם שני עדים. ובזה פירשתי מאמר רבותינו ז"ל (מנחות מג ע"ב) שראה דוד המלך ע"ה עצמו ערום בבית המרחץ, אמר: אוי לי שאני ערום מן המצוות, כיון שנסתכל במילה שבבשרו נתקררה דעתו. ומקשים: והלא איכא פאות? ותירצנו, דאין הכי נמי

יט. ראה לעיל מאמר ח' שהאריך רבינו בזה.

הרגיש תחילה בפאות, אך אמר: מצוה זו לבדה לא תספיק, כי צריך שני עדים, וגם צריך מן מצוות עשה ומן מצוות לא תעשה. ולכן, כיון שנסתכל במילה נתקדשה דעתו, דהשתא איכא שני עדים – שתי מצוות פאות ומילה ברית קודש. וזה שאמר 'ועתה אם שמוע תשמעו בקולי' – עשה ולא תעשה, 'ושמרתם את בריתי' – 'את' לרבות הפאות, 'בריתי' הוא ברית קודש שבבשרכם. ובזה, 'והייתם לי סגולה מכל העמים' – שתהיו מובדלים מן העמים, ותהיו סגולה – דוגמת הסגול, שהוא שתי נקודות אחת מימין ואחת משמאל ונקודה אחת למטה באמצע, כן עומדים מצוות הנזכרות שתי הפאות אחת מימין ואחת משמאל למעלה, וברית קודש באמצע מכוון ביניהם למטה, הרי דוגמת הסגול ממש. ודו"ק.

מאמר י

בן יהוידע שבת לב ע"ב

צריך שיהיו באדם שני סימני יהדות הניכרים.

תנו רבנן בעון נדרים בנינים מתים דברי ר"א בר"ש ר' יהודה הנשיא אומר בעון ביטול תורה... פליגי בה ר"מ ור' יהודה חד אמר בעון מזוזה וחד אמר בעון ציצית (שבת לב ע"ב)

וחד אמר בעון ציצית. נראה לי בס"ד על פי מ"ש הרא"ש ז"ל, שעושין ח' חוטין בכל כנף, ויש בהם חמשה קשרים שבזה נשלם מספר אחד, וארבע פעמים אחד הוא מספר בן, שבזה ניכר שיש לישראל דין בנינים להשם יתברך עיין שם, ולכן מאחר שבציצית ניכר שיש לישראל דין בנינים, על כן המבטל מצוה זו ימותו בניו.

ועוד נראה לי בס"ד שמתים כשהם קטנים, דאיתא בתנא דבי אליהו (אליהו רבא כו) על פסוק: "וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקְשֵׁשׁ עֵצִים בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת" (במדבר טו לב), אמר הקב"ה למשה: מכל מקום חלול זה השבת? כ"א אמר לו: רבוננו של עולם איני יודע! אמר לו הקב"ה: אני אומר לך, כי בכל ששת ימי החול יש לישראל תפילין בראשו ובזרועו ורואה אותם וחוזר ממעשיו, אבל ביום השבת שאין לו – לכך חלל זה את השבת וכו', צא וברור להם מצוה אחת שיהיו נוהגים בה גם בשבתות ויו"ט, ואיזה זה מצות ציצית וכו', עיין שם. נמצא הציצית ניתן לישראל שיהיה בו היכר ומזכרת ליהדות שלהם, לכך

כתיב (שמואל א' כד ה): "וַיֵּךְ לֵב דָּוִד" כשקרע הכנף של המעיל לשאול, ואמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני שמואל א' רמז קלג) שביטלו ממצות ציצית שעה אחת, ואמר 'מה בין קטע ציצתא לקטע רישא'. נמצא היכר היהדות בציצית עדיף מתפילין, כי הציצית הוא בין ביום בין בלילה – שלובשין טלית קטן, וכן הוא בין בשבת ויום טוב בין בחול.

אמנם יש עוד היכר באדם ליהדות על ידי הפאות, אך כל דבר אינו חזק אלא על פי שני עדים, ולכך צריך לעשות ההיכר בשתים, מיהו כל זה בגדולים, אבל קטנים אין להם לא פאות ולא ציצית, כי הקטנים מגדלים שער ראשם כולו, ולכן זה שאינו מקיים מצות ציצית שיש בהם היכר ליהדות, אז מתים בניו בעודם קטנים, שאין בהם עדיין היכר ליהדות לא מצד ציצית ולא מצד פאות^{כב}.

כב. לכאורה קשה, שהרי יש עוד היכר ליהדות שקיים גם אצל הקטנים והוא המילה, ואם כן מדוע רבינו לא הזכיר אלא ציצית ופיאות. ונראה שהתשובה לכך היא שרבינו מדבר על סימנים הנגלים וניכרים, ולכן התייחס לציצית ולפיאות, אך המילה, כיון שאינה נגלית אלא מכוסה, אינה מספיקה לבדה להציל את הבנים ממיתה וצריך שיהיה סימן יהדות הניכר לעין. ועיין לעיל (מאמרים א' וב') מה שכתב רבינו שהפיאות חביבין יותר מסימן המילה מפני שהן נגלים והוא מכוסה.

מאמר יא

בן יהוידע שבת נט ע"ב

על פיאותיו של רבי עקיבה.

מאי בעיר של זהב? אמר רבה בר בר חנה אמר
רבי יוחנן ירושלים דדהבא כדעבד ליה רבי עקיבה
לדביתהו (שבת נט ע"א-ע"ב)

כדעבד ליה רבי עקיבה לדביתהו. יש להקשות למאי אצטריך רבי יוחנן לומר דבר זה, ודי במה שאמר ירושלים דדהבא – שהוא מפרש לנו עיר של זהב דנקיט התנא הוא תכשיט שקורין אותו ירושלים דדהבא, דאם אין אנחנו יודעים איך היה זה התכשיט שנקרא ירושלים דדהבא, מה הרווחנו בזה הדבר שהודיע לנו שהוא כמו שעשה רבי עקיבה לדביתהו, כי רבי עקיבא לא היה בזמן רבי יוחנן כדי שידעו השומעין איך היתה צורתו של אותו תכשיט שעשה לדביתהו.

ונראה לי בס"ד, כי טעם התנא דמתניתין דאוסר משום דלמא שלפא ומחוייא ואתייא לאתויי ד' אמות ברשות הרבים, ואף על גב דר"א בברייתא מתיר משום דסבר מאן דרכה למיפק בעיר של זהב? – אשה חשובה, וזו לא מחוייא. מכל מקום תנא דמתניתין אוסר בכל גוונא ואינו מחלק בין אשה חשובה לאשה פשוטה, ולזה סיים רבי יוחנן כדעביד ליה רבי עקיבה לדביתהו – שהיתה אשה חשובה, ונדר לה לעשות לה תכשיט זה שהוא של נשים חשובות, כמו שנאמר בגמרא דנדרים (דף נ ע"א), ובא רבי יוחנן ללמדנו בזה, דהתנא איירי אפילו בתכשיט המיוחד לנשים חשובות דאין דרכם לשלפו ולהראותו, ולא תימא דגם זה התכשיט של ירושלים דדהבא דאוסרו התנא הוא אינו

מיוחד לנשים חשובות ולהכי אוסרו.

ועוד נראה לי בס"ד, מה שהוצרך רבי יוחנן לפרש 'כדעביד ליה רבי עקיבה לדביתהו', כי תכשיט זה הנקרא 'ירושלים דדהבא' יש בו שני מינין, האחד עשוי מניסכא שהוא עם זהב שמניחין אותו בראשם, שהוא תכשיט הראש, וזה דרכו להיות נשלף בידים. אך יש עוד מין אחר שהוא גם כן 'ירושלים דדהבא' ואינו מניסכא, אלא עשוי בחוטי זהב ותפור בבגד עצמו ומונה תחת הצואר על גב הדדין, וזה אינו נשלף ונפשט בידים כי הוא תפור בבגד, ובזה אין איסור לצאת, דלא שייך למגזר ביה 'דלמא שלפא ומחוייא'. ולכן אם היה רבי יוחנן אומר 'ירושלים דדהבא' בלבד, היינו חושבין כל מין 'ירושלים דדהבא' אסור, ואפילו אותה העשויה בחוטי זהב שתפורה בבגד על גב הדדין. לכך פירש ואמר 'כדעבד ליה רבי עקיבה לדביתהו', ואותו תכשיט ידוע שהיה תכשיט הראש שעשוי מניסכא שהוא טס זהב, וזה נשלף בידים ולהכי אסור משום דלמא שלפא ומחוייא. ומה שנודע שאותו תכשיט שעשה רבי עקיבה היה תכשיט הראש הוא מפורש בדברי רבותינו ז"ל (גדרים ג ע"א), כי גדר לה בעניותו לעשות תכשיט זה, מפני שהיו ישנים על התבן ועל ידי כן היה נסבך התבן בשערות פאות ראשו וזקנו^כ, והיא היתה מנקה ומסירה התבן משערותיו^כ, ומחמת כן גדר לה שיעשה לה תכשיט זה שהוא הנקרא 'ירושלים דדהבא' שהוא תכשיט הראש, ואם כן דבר זה הוא ידוע לכל שהיה תכשיט הראש, ולא תכשיט העשוי מחוטי זהב שהוא על הבגד שלובשין תחת הצואר על הדדין.

כג. כאן ניתן לראות שרבינו יוסף חיים ראה כך את המציאות, שלרבי עקיבה היו פיאות, ולכן פירש כי התבן היה נסבך בשערות פיאותיו. ולמדנו מכאן עוד שפיאות רבי עקיבה היו מספיק ארוכות כדי שהתבן יסתבך בהן.
 כד. וכן פירש המהרש"א, וזו לשונו: "ולפי שהיא ראתה בעניה ליפותו בראשו ללקט התבן מתוך השער, אמר לה ליתן שכרה בעושרו לעשות על ראשה עיר ירושלים של זהב מצוייר". אמנם יש פירושים נוספים מי ליקט ממי את התבן (עיין בגמרא רש"י ור"ן).

מאמר יב

תורה לשמה שאלה שפט

השיעור הפחות ביותר של פיאות הראש.

שאלה. אחד גילה שער ראשו והשאיר הפאות, אך מפני סיבה אינו רוצה שיהיו שערות הפאות ארוכין ורוצה לגזוז אותם במספריים, כמה שיעור חייב להשאיר מהם, יורנו המורה לצדקה, ושכרו כפול מן השמים.

תשובה. מצינו בדין פרה אדומה פסק הרמב"ם ז"ל (הלכות פרה אדומה פרק א הלכה ד) וזה לשונו: צריך שישאר המאדים כדי שינטל בזוג, שכל שערה שאינה ניטלת בזוג הרי היא כאילו אינה. לפיכך, אם היו בה שתי שערות לבנות או שחורות שאינן נלקטין בזוג, הרי זו כשורה. עיין שם. מיהו, מצינו שיש שיעור אחר, לחומרא, והוא שיעור כדי לכופ ראשן לעיקרן, והוא מה שפסק הרמב"ם ז"ל (הלכות טומאת צרעת פרק ח הלכה ו) וזה לשונו: השער השחור המציל בנתקין – אין פחות משתי שערות, ואינן מצילות עד שיהיו אורכן כדי לכופ ראשן לעיקרן. עיין שם. והנה, כאן צריך להחמיד להשאיר שיעור כדי לכופ ראשן לעיקרן^{כה}, וסגי בהכי כפי הדין. מיהו, ודאי

כה. שיעור כדי לכופ ראשן לעיקרן לא נתבאר בפוסקים, ויש כמה דעות באחרונים בהסברתו: מה פירוש לכופ ראשו לעיקרו, האם הכפיפה דוקא על ידי האצבע או אפילו על ידי שני מחטים ומהו אורכו במ"מ (עיין אליבא דהלכתא מה עמ' קג; מציון אורה ב עמ' קעג; ויזרע יצחק עמ' 162; לא תקיפו עמ' צה ועוד). ובספר 'לשכנו תדרשו' (ח"א שיעור מקום הפיאות סעיף ו) כתוב שבאורך 6 מילימטר כבר יצא מן הספיקות.

ולעיל במאמר ד' כתב רבינו: "כי ודאי צריך שישאיר פיאות רוחב אצבע קטנה" (= מעט יותר מסנטימטר), ויש להבין אם הכוונה לאורך השערות או לרוחב

אם יהיו יותר ארוכים עדיף טפי, כדי שיהיו ניכרים יותר, וזהו נוי שלנו שאנחנו מתנאים במצות השם יתברך אלהינו ואלהי אבותינו אשר קדשנו במצוותיו, והפאות הם עדות לישראל וסימן טוב להם^כ. והיה זה שלום, ואל שדי ה' צבאות יעזור לי.

כה דברי הקטן יחזקאל כחלי נר"ו

הפיאה בראש (שהרי כל רוחב הפיאה מלמעלה עד סוף נקב האוזן הוא בכלל פאת הראש). והיה נראה לפשוט שהכוונה לאורך השערות, כיון שאסוד להצר את רוחב הפיאות, כמו שפסק השלחן ערוך (יורה דעה קפא ט): "וכל רוחב מקום זה לא תגע בו יד". ואם כן, מה שכתב רבינו "רוחב אצבע קטנה" היינו אורך השערות, ואפשר להסביר שבאמת שיעור 'כדי לכוף ראשן לעיקרן' אינו כרוחב אצבע קטנה אלא פחות מכך, כנזכר לעיל, אלא שכוונת רבינו לומר שהוא השיעור הרצוי שיהיה אורך השיער בשופי וניכרים פיאותיו. והרצתי את הדברים לפני מו"ר הרב דוד חי הכהן שליט"א ולא נראו בעיניו, ואמר כי "רוחב אצבע קטנה" קאי על רוחב הפיאות שסמוך לאוזן, שלא יצר אדם את פיאותיו וישאיר פחות מרוחב אצבע (אך בודאי שלא יצר על ידי תער).

כו. מהמשפטים הללו שהוסיף רבינו בשבח הפיאות, ניתן ללמוד על חיבת רבינו למצוה יקרה זו, שהגם שכאן זו תשובה הלכתית ואין צורך לדבר אלא בענין שיעור אורך הפיאות, מרוב חיבת רבינו למצוה החשובה הוסיף לדבר בשבחם.

מאמר יג

תורה לשמה שאלה שצו

צריך לדקדק לגלח שער הראש דוקא בתער.
הגילוח בתער אינו עד שיהיה העור חלק אלא יש להשאיר מעט שיער.
יש להקפיד לגלח את כל השיער ולא להשאיר אפילו שיערה אחת.

שאלה. אם יש מצוה בתגלחת שער הראש אצל כל אדם. ואם תמצי לומר דיש מצוה בתגלחת, אם גילוח בתער עדיף, או דילמא אפילו שלא בתער לא שנא. גם אם יש טעם להקפיד לגלח כל שערות הראש ולא ישארו שערות אחת הנה ואחת הנה. יורנו המורה לצדקה, ושכרו כפול מן השמים.

תשובה. ודאי יש מצוה בגילוח, ובכתבי רבינו האר"י זצ"ל (שער המצוות פרשת קדושים) איתא: כשהאדם מסתפר יכוין שהוא מקיים: שתי מצוות בפאת הראש אחת מכאן ואחת מכאן, וחמש מצוות בפאת הזקן. גם עוד, כפי כתבי רבינו האר"י זצ"ל (שם) העברת השער של הראש הוא צורך גדול, וסוד ענין זה הגילוח הוא כמו סוד גילוח שער הלויים. עיין שם². ואם

כז. מצאנו לנכון להביא כאן את לשון רבינו בספרו בן יהוידע (ברכות סא ע"א ד"ה 'מלמד שקלעה'), וזו לשונו: "כתב רבנו האר"י ז"ל בשער המצוות פרשת קדושים, שהזכר צריך לספר שער ראשו, ויכוין שהוא מעביר ומגלה כוחות הדינין כי שערות הראש רומזים לדינין תקיפין, ורק ישייר הפאות, כי אין ראוי להעביר כולם שהדינין הם צורך גבוה והעולם צריך להם, וזה דוקא בזכר, אמנם הנקבה היא בחינת עשייה, וכל אחיזת הדינין ושרשם הוא בה, ואם נעבירם גם מראש הנקבה יתבטלו לגמרי, ולכן האשה אינה מגלחת ראשה ואדרבה מגדלת שער ראשה כדי להשאיר שורש הדינין. עד כאן דבריו".

כן, מאחר שיש בגילוח שער ראש האדם מצוה, וסוד גילוח זה הוא כמו סוד גילוח הלויים [שמתגלחים בתער], אלא שגילוח הלויים הוא מצוה וחיוב מן התורה וגילוח זה אינו מצוה וחיוב מן התורה, עם כל זה, מאחר שיש בו מצוה מדברי חז"ל, הא ודאי הגילוח בתער עדיף. וצריך לדקדק שלא לגלח אלא בתער ולא במספריים^כ, ובכתבי רבנו האר"י זצ"ל (שם) יש כוונה בגילוח התער, במספר התער שהוא שם קדוש. עיין שם.

ובעניין גילוח כל השער כולו – הנה ודאי יש להקפיד לגלח כל השערות ולא ישאר אפילו שיערה אחת, דהא איתא בגמרא דנזיר (מ ע"א): תנן התם, שלושה מגלחין ותגלחתן מצוה: נזיר ומצורע ולויים, וכולן שגילחו שלא בתער או ששיירו שתי שערות – לא עשו ולא כלום. אמר מר: שלושה מגלחין ותגלחתן מצוה – פשיטא? מהו דתימא משום עבורי שער הוא, ואפילו סך נשא^{כט}, קא משמע לן דלא. עיין שם. נמצא למדנו מזה, דהלויים בעינן תער דוקא, וגם צריך לגלח כל שער. וכבר כתבנו בשם רבינו האר"י זצ"ל, שסוד גילוח האדם שער ראשו הוא כמו סוד גילוח הלויים, ועל כן צריך שיזהר בזה. והיה זה שלום, ואל שדי ה' צבאות יעזור לי.

כה דברי הקטן יחזקאל כחלי גר"ו

כח. כתוב בתיקוני הזהר (תיקון ע' דף קכד ע"א), חזו לשוננו: "אבל שיערא דעמודא דאמצעייתא (-דהיינו שיער הראש. שמעתי ממר"ר הרב דוד חי הכהן שליט"א) צריך דלא יהא לא אריך ולא קצר". לפי זה יוצא שהגילוח בתער אינו עד שיהיה העור חלק, אלא יש להשאיר מעט שיער. וכבר העיר בזה בסידור 'עוד יוסף חי'.

כט. פירש רש"י: ואפילו בסם שמשיר את השער.

מאמר יד

לשון חכמים חלק א סימן נח

בקשה קודם התספורת בערב חג שבועות^ל ביום ערב שבועות קודם הגילוח יאמר בקשה זו;

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה (יאהדוניה), בדחילו ורחימו (יאההויהה) ורחימו ודחילו (איההויהה), ליחדא שם י"ד וה"א (אור"א) בוא"ו וה"א (זו"ן) ביחדא שלים (יהוה), בשם כל ישראל, הריני מוכן ומזומן היום הזה, שהוא יום ערב חג השבועות (אם נמצא ביום אחר ישנה הנוסח לפי היום שעומד בו), לגלח ולהעביר שערות ראשי לא(בתער לב, שהוא מספרו עולה כמספר שם (מצ'מצ'ית'), וגם עולה מספר התער כמספר אותיות שם 'אדני' במילואם).

והריני מכוון להעביר דינים הקשים. והריני מכוון לקיים שתי מצוות בפאת הראש – פאה אחת מצד ימין, ופאה אחת מצד שמאל – וחמש מצוות בחמש פאות הזקן. ואל שדי יהיה בעזרתי תמיד. והריני מכין עצמי להיות מדוד וכסא אל אדם הקדוש, וככתוב; ויברא אלהים את האדם בצלמו. ונאמר; כי בצלם אלהים עשה את האדם: ונאמר; ויאמר לי עבדי אתה, ישראל אשר בך אתפאר:

ל. בקשה זו אין ספק שמותר וצריך לאמרה תמיד לפני שמסתפר, אלא שבכל אופן ישנה הלשון של "הריני מוכן ומזומן היום הזה, שהוא יום ערב חג השבועות" לפי היום שהוא נמצא בו.

לא. הסוגריים במקור, וכוונת רבינו לומר שהמתגלה שלא בתער ידלג מילים אלו.
לב. היינו כמו שכתב רבינו בשו"ת תורה לשמה שאלה שצו (הובאה לעיל במאמר יג) שצריך לדקדק שלא לגלח את שערות הראש אלא בתער, ע"ש.

ויהי רצון מלפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי, שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצות תגלחת זו שאני מקיים עתה, כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראויות לכוון במצוה זו. ותעשה מצוה זו פרי למעלה, במקום הראוי כרצונך.

רבון עלמא, אנן בעינן לאישתדלא ביקרך, יהא רעוא קמך למיהב לן חילא, לאיתערא ביקרך, ולמעבד רעותך, ולסדרא כולא כדקא יאות. ואף על גב דלית אנן ידעין לשוואה רעותא ולבא לתקנא כולא, יהא רעוא קמך דתתרעי בעובדא דילן, ותתקין תקונא דלעילא כדקא יאות. ותחשוב לן כאילו אשתדלנא ביקרך כרעותך, לסדרא כולא כדקא יאות. ועל דא אנן מצלין קמך ונאמר; ויהי נעם אדני אלהינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה ידינו כוננהו: – "כוננה" ואתקין תיקונא לעילא כדקא יאות. "עלינו" – אף על גב דלית אנן ידעי לשוואה רעותא, אלא בעובדא בלחודוי. "מעשה ידינו כוננהו" – לההוא דרגא דאיצטריך לאתתקנא בהאי עובדא כדקא יאות. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך, יהוה צורי וגאלי: (ויאמר שתי פעמים); ויהי נעם אדני אלהינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה ידינו כוננהו:

אורך ימים אשביעהו

ואראהו בישועתי

חוברת זו מוקדשת

להצלחה ברוחניות ובגשמיות למו"ר ועטרת
ראשנו מקים עולה של תורה בבת ים

הרב דוד חי הכהן שליט"א

בן סעידה ויקטוריה ז"ל

ורעייתו עדינה שתח' בת מרים מייטא ז"ל

שיזכו להגדיל תורה ולהאדירה,
להצמיח תלמידים בכמות ואיכות,
להרבות שלום בעולם
ולקרב את עם ישראל לאבינו שבשמים,
והכל מתוך נחת ובריאות איתנה,
ויראו בהצלחת כל יוצאי חלציהם
ובביאת הגואל בב"א

נר ד' נשמת אדם

יהא הלימוד בחוברת זו לעילוי נשמת

סבי אנואר חיים בן ג'ורג'יה ז"ל

סבי מרדכי בן רומיה ז"ל

סבתי לטיפה בת שמחה ז"ל

סבתי שמחה בת עזיזה ז"ל

עזיזה בת שמחה ז"ל

שלמה בן שרה ז"ל

לואיזה עליזה בת קלרה ז"ל

משה בן לואיזה עליזה ז"ל

שרה בת לואיזה עליזה ז"ל

אברהם יוסף (הלוי) בן מרגלית ז"ל

רחמים בן חורשיר לאה ז"ל

רחל איראן בת טאוס ז"ל

אסתר בת שרה ז"ל

תנצב"ה

יְהֵא הַלִּימוּד בַּחוּבְרַת זֵו

לְהַצְלַחַה וּבְרִיאוֹת שְׁלֵמָה שֶׁל

הֶרֶב זֶאב חַי בֶּן גּוֹלְדֵה הַנִּיָּה הִי"ו

סִבְתִּי זִיּוּה זִימְבוּלָה בַּת זְפִירָה הִי"ו

מו"ר אֲבִי יִצְחָק בֶּן לְטִיפָה הִי"ו

מֵרַת אֲמִי אֹרְנָה בַּת זִיּוּה זִימְבוּלָה הִי"ו

חֲמִי יוֹאב בֶּן רַחֵל הִי"ו

חֲמֵתִי רַחֵל בַּת לוֹאִיזָה עֲלִיזָה הִי"ו

רַעִיתִי הוֹדִיָּה מַעֲיָן בַּת רַחֵל בַּתִּיהָ הִי"ו

מַעֲיָן אֶהְבָּה חַיָּה בַּת הוֹדִיָּה הִי"ו

נִילִי מִזֹּל בֶּן אֶלִּין שֶׁרָה הִי"ו

רַחֵל בַּת דְּבוּרָה הִי"ו

עֲרִיָּה בַּת מוֹרִיָּה הִי"ו

רַחֲמִים בֶּן רַחֵל בַּתִּיהָ הִי"ו

אֹרִיָּה רַחֵל בַּת שׁוֹלְמִית הִי"ו